

Open your mind. LUT.

Lappeenranta University of Technology

Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Kauppakorkeakoulu

Talousjohtaminen

Kandidaatin tutkielma

**Tilintarkastajan tarjoamien konsultointipalveluiden rajoittaminen -
uuden tilintarkastusasetuksen vaikutukset tilintarkastajan rooliin ja
koettuun riippumattomuuteen asiakkaan näkökulmasta**

Limiting the provision of consultation services to statutory audit clients - the new regulation's impact on auditor's role and independence perceived by the client

5.1.2015

Tekijä: Lauri Hämäläinen

Opponentti: Antti Lindström

Ohjaaja: Pasi Syrjä

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIELMAN TAUSTAA	1
1.2 TUTKIELMAN TAVOITTEET, TUTKIMUSONGELMAT JA RAJAUKSET	2
1.3 TUTKIMUSMETODOLOGIA JA -AINEISTO	3
1.4 TUTKIELMAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	5
1.5 TUTKIELMAN RAKENNE	5
2. TILINTARKASTUKSEN RIIPPUMATTOMUUS	7
2.1 RIIPPUMATTOMUUDEN MÄÄRITELMÄ	8
2.2 RIIPPUMATTOMUUDEN SÄÄNTELY	10
2.3 UUSI TILINTARKASTUKSEN SÄÄNTELY	12
2.3.1 <i>Taustaa</i>	12
2.3.2 <i>Uuden sääntelyn tarkoitus</i>	14
2.3.3 <i>Uuden sääntelyn sisältö</i>	15
3. TILINTARKASTAJAN ROOLI JA RIIPPUMATTOMUUS ASIAKKAAN NÄKÖKULMASTA	19
3.1 LAKISÄÄTEINEN TILINTARKASTUS	19
3.2 KONSULTOINTI	20
3.3 KONSULTOINNIN VAIKUTUS TILINTARKASTUKSEN RIIPPUMATTOMUUTEEN	20
3.3.1 <i>Konsultointipalveluiden aiheuttamat uhat</i>	21
3.3.2 <i>Konsultointipalveluiden tarjoamista puolustavat näkemykset</i>	23
3.3.3 <i>Vaikutukset sijoittajien ja luotonantajien käsitykseen sekä käyttäytymiseen</i>	23
3.3.4 <i>Vaikutukset tilintarkastajien käsitykseen sekä käyttäytymiseen</i>	25
3.3.5 <i>Vaikutukset yritysjohton käsitykseen sekä käyttäytymiseen</i>	26
3.4 YHTEENVETO	28
4. EMPIIRINEN TUTKIMUS	29
4.1 TUTKIMUKSEN KULKU	29
4.2 TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
4.2.1 <i>Taustatiedot</i>	30
4.2.2 <i>Uuden sääntelyn vaikutukset toimintaan</i>	31
4.2.3 <i>Uuden sääntelyn vaikutukset riippumattomuuteen</i>	34
4.2.4 <i>Uuden sääntelyn vaikutukset tilintarkastajan rooliin</i>	36
4.3 YHTEENVETO TULOISTA	36
4.4 TULOSTEN VERTAILU AIEMPAAN TUTKIMUKSEEN	39
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	41
5.1 TUTKIELMAN ARVIOINTI	44
5.2 JATKOTUTKIMUSAIHEITA	45
LÄHTEET	47
LIITTEET	51

1. Johdanto

1.1 Tutkielman taustaa

Finanssikriisin jälkeen niin Euroopassa kuin muuallakin maailmassa aloitettiin monia toimenpiteitä, joilla pyrittiin vakauttamaan rahoitusjärjestelmää (EC 2010a, 3). Yksi keinoista, joilla järjestelmää pyrittiin vakauttamaan, oli hanke tilintarkastusta koskevan EU-sääntelyn uudistamisesta. Hanke saatettiin loppusuoralle, kun Euroopan parlamentti hyväksyi 3.4.2014 tilintarkastusdirektiivin muutosehdotuksen sekä uuden tilintarkastusasetuksen. (Fraktman 2014, 5) Säädökset astuivat voimaan noin kaksi kuukautta myöhemmin, 17.6.2014 (KHT-yhdistys 2014). Jäsenmailla on kuitenkin kaksi vuotta aikaa implementoida direktiivimuutokset kansalliseen lainsäädäntöön ja valmistautua uuden asetuksen tuomiin muutoksiin. Näin ollen säädöksiä tulee soveltaa Suomessa 17.6.2016 lähtien. (FEE 2014, 2; KHT-yhdistys 2014)

Uuden sääntelyn suurimmat muutokset koskevat PIE-yhtiöiden tilintarkastusta (Fraktman 2014, 5). PIE-yhtiöitä eli yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä ovat muun muassa pörssiyhtiöt, luottolaitokset sekä vakuutusyhtiöt (TEM, 2014a). PIE-yhtiöiden on 17.6.2016 lähtien vaihdettava lakisääteistä tilintarkastusta tekevää tilintarkastusyhteisöään vähintään kymmenen vuoden välein. Tämän lisäksi myös tilintarkastusyhteisöjen asiakkailleen suorittamia muita palveluita kuin tilintarkastuspalveluita rajoitetaan. Uudessa tilintarkastusasetuksessa on lista niin sanotuista kielletyistä palveluista, joita PIE-yhtiö ei saa ostaa tilintarkastajaltaan. Myös listaan kuulumattomien palveluiden tarjoamista rajoitetaan. Näiden muutosten lisäksi muun muassa tilintarkastajan raportointi kokee muutoksia. (Karttunen & Torniainen 2014, 15–17; Fraktman 2014, 5)

EU pyrkii toteuttamallaan uudistuksilla muun muassa parantamaan ja vahvistamaan lakisääteisen tilintarkastajan riippumattomuutta. Uudistuksen tarkoituksena on varmistaa, että lakisääteinen tilintarkastaja sekä tilintarkastusyhteisö ovat tarpeeksi riippumattomia asiakkaastaan toteuttaakseen ensisijaista tehtäväänsä: lakisääteistä tilintarkastusta. Esimerkiksi joidenkin konsultointipalveluiden, eli muiden kuin

tilintarkastuspalveluiden, tarjoaminen lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä saattaa heikentää riippumattomuutta. (EC 2014a, 2,7) On erittäin mielenkiintoista tutkia, millaisia vaikutuksia uudella sääntelyllä on tilintarkastustoimialaan. Nähtäväksi jää, paraneeko tilintarkastuksen riippumattomuus sekä tilinpäätöstietojen luotettavuus uuden sääntelyn avulla ja millaisia vaikutuksia sääntelyllä on tilintarkastusmarkkinoilla toimivien sidosryhmien toimintaan.

Euroopan komissio perusteli konsultointipalveluiden tarjoamisen rajoittamista sillä, että tiettyjen palveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle aiheuttaa luontaisen vaaran tilintarkastajan riippumattomuudelle (EC 2014a, 7). Tilintarkastajan konsultointipalveluiden tarjoamista sekä sen aiheuttamaa mahdollista riippumattomuuden heikentymistä on tutkittu paljon. Näiden kahden tekijän yhteyttä on yleisesti tutkittu kolmesta eri näkökulmasta: tilinpäätöstietojen käyttäjien, tilintarkastajien sekä asiakkaiden näkökulmasta. Aiempien tutkimusten tulokset osoittavat, että riippumattomuuden vaarantumisen käsitykset vaihtelevat ryhmittäin. Tilinpäätöstietojen käyttäjien mielestä riippumattomuus vaarantuu herkemmin kuin tilintarkastajien ja asiakkaiden mielestä. Tutkimusten tulokset eivät kuitenkaan ole johdonmukaisia. (Schneider, Church & Ely 2006, 169, 200)

Asiakkaiden näkemyksiä siitä, vaarantaako konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle tilintarkastuksen riippumattomuuden, on kuitenkin tutkittu suhteessa muihin edellä mainittuihin ryhmiin hyvin vähän. Quick ja Warming-Rasmussen (2005, 148) ovat yksiä harvoista tutkijoista, jotka ovat tutkineet asiakkaan näkemystä riippumattomuudesta. Heidän mukaansa konsultointipalveluiden tarjoamisella ei ole vaikutusta yritysjohton näkemykseen riippumattomuudesta. Kuten mainittu, asiakkaan näkökulmasta riippumattomuutta on tutkittu vähän, joten on mielekäästä selvittää, eroavatko asiakkaiden nykyiset käsitykset kahden muun ryhmän käsityksistä sekä vaikuttaako uusi sääntely asiakkaan näkemykseen tilintarkastuksen riippumattomuudesta.

1.2 Tutkielman tavoitteet, tutkimusongelmat ja rajaukset

Tutkielman tavoitteena on selvittää, millainen on riippumattomuuden tämän hetkinen taso asiakkaan mielestä sekä tutkia, miten tilintarkastuksen sääntelyn muutokset

vaikuttavat tilintarkastajan rooliin ja riippumattomuuteen asiakkaan näkökulmasta. Tarkastelu aloitetaan selvittämällä, mitä uusi tilintarkastussäätely pitää sisällään sekä kartoittamalla, millainen on asiakkaan mukaan riippumattomuuden nykytaso sekä millainen on tilintarkastajan rooli tällä hetkellä asiakasyrityksissä. Muunnettu tilintarkastusdirektiivi sekä uusi tilintarkastusasetus asettavat monia uusia sääntöjä ja pakotteita tilintarkastukselle, joten aiheen rajaamiseksi ja selkeään tutkimusongelmaan pääsemiseksi tutkimuksessa päädyttiin tarkastelemaan vain muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoamisen vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Asiakkaan näkökulmasta aiempaa tutkimusta on selkeästi vähemmän kuin kahden muun ryhmän, tilinpäätöstietojen käyttäjien sekä tilintarkastajien, näkökulmasta. Koska aiheen tarkastelu asiakkaan näkökulmasta on jäänyt vähemmälle huomiolle, päädyttiin tutkielmassa valitsemaan asiakkaan näkökulma.

Tutkielmalla on yksi pääongelma, joka jakautuu neljään alaongelmaan seuraavasti:

Pääongelma:

- Miten uusi asetus vaikuttaa tilintarkastajan rooliin ja riippumattomuuteen asiakkaan näkökulmasta konsultointipalveluiden osalta?

Alaongelmat:

- Mikä on uuden sääntelyn sisältö?
- Mikä on riippumattomuuden nykytaso ja millainen on tilintarkastajan nykyinen rooli asiakasyrityksen näkökulmasta?
- Miten uusi sääntely muuttaa tilintarkastajan sekä asiakkaan toimintaa?
- Miten uusi sääntely vaikuttaa tilintarkastajan rooliin ja riippumattomuuteen suhteessa asiakasyritykseen?

1.3 Tutkimusmetodologia ja -aineisto

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja tutkittavia kohteita pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei ole niinkään todentaa jo olemassa olevia totuuksia, vaan pyrkimyksenä on

pikemminkin löytää ja paljastaa tosiasioita. (Hirsjärvi, Remes & Sarjavaara 2005, 152–155) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia ja näitä pyritään tutkimaan ja ymmärtämään mahdollisimman perusteellisesti. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä luomaan yleispäteviä teorioita, vaan ymmärtämään jotain tiettyä ilmiötä tai toimintaa mahdollisimman hyvin. (Eskola & Suoranta 2008, 8, 61) Tutkimukseen valittu tiedonhankinnan strategia on tapaustutkimus eli case study. Tapaustutkimuksen avulla pyritään tutkimaan jotakin nykyistä tapahtumaa tietyssä ympäristössä monipuolisesti ja käyttämällä monilla eri tavoilla hankittua tietoa. Tarkoituksena on ymmärtää tutkittavaa tapahtumaa tai ilmiötä entistä syvällisemmin. (Metsämuuronen 2008, 16–17)

Empiirisen aineistonkeruun menetelmäksi valittiin haastattelu. Tutkimuksen aineisto koostuu kahdesta haastattelusta. Toinen haastateltavista työskentelee keskisuudessa julkisessa osakeyhtiössä ja on vastuussa konsultointipalveluiden valinnasta sekä hankinnasta. Toinen haastateltava työskentelee "Big Four" tilintarkastusyhteisössä ja on puolestaan vastuussa konsultointipalveluiden tuottamisesta. Haastattelujen avulla pyrittiin kartoittamaan asiakkaiden käsityksiä tilintarkastuksen riippumattomuudesta tällä hetkellä sekä uuden sääntelyn vaikutuksia asiakasyrityksen sekä tilintarkastusyhteisön toimintaan sekä riippumattomuuteen ja tilintarkastajan rooliin. Haastattelun etuna muihin menetelmiin on se, että tiedonkeruuhetkellä aineiston keruuta voidaan joustavasti säädellä tilanteen edellyttämällä tavalla (Hirsjärvi & al. 2005, 193–194). Haastattelun avulla voidaan saada esiin myös vastausten taustalla olevia motiiveja ja voidaan huomioida haastateltavien ei-kielellisiä vihjeitä, jotka saattavat auttaa ymmärtämään vastauksia paremmin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34). Tähän tutkimukseen valittiin aineistonhankintamenetelmäksi haastattelu, koska tutkittava aihealue on uusi ja vähän tutkittu, eikä vastausten suuntia voi etukäteen kovin hyvin ennustaa. Haastattelu antaa mahdollisuuden lisäkysymysten esittämiseen ja selvennysten pyytämiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35)

Erilaiset haastattelutyytit voidaan jakaa seuraavasti: strukturoitu haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu (Eskola & Suoranta 2008, 86). Tähän tutkimukseen eri haastattelutyypeistä valittiin teemahaastattelu sen joustavuuden ja muokattavuuden takia. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastattelun teemat eli aihepiirit ovat tiedossa mutta kysymysten

tarkka muoto ja järjestys eivät ole vielä päätetty (Hirsjärvi & al. 2005, 193–194). Haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teemat käydään haastattelussa läpi, mutta niiden sisältö ja laajuus vaihtelee haastattelusta toiseen (Eskola & Suoranta 2008, 86).

1.4 Tutkielman teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu tilintarkastuksen riippumattomuutta sekä tilintarkastajan roolia käsittelevästä kirjallisuudesta, uudesta tilintarkastussääntelystä sekä tilintarkastuksen riippumattomuuden ja konsultointipalveluiden välistä yhteyttä tarkastelevista aiemmista tutkimuksista.

Tutkielman teoreettisen viitekehysten tarkoituksena on määrittää, mitä käsitteillä tilintarkastuksen riippumattomuus sekä tilintarkastajan rooli tarkoitetaan, mitä muutoksia tilintarkastuksen sääntelyn uudistus tuo tilintarkastuksen riippumattomuuteen sekä miten se vaikuttaa tilintarkastajan rooleihin. Tämän lisäksi aiempien tutkimusten perusteella pyritään määrittelemään tilintarkastuksen riippumattomuuden nykytaso: vaikuttaako konsultointipalveluiden tarjoaminen negatiivisesti tilintarkastuksen riippumattomuuteen. Konsultointipalveluiden sekä tilintarkastuksen riippumattomuuden välistä yhteyttä tarkastellaan nykyisen sääntelyn muokkaamassa toimiympäristössä. Uudistetun sääntelyn vaikutuksia tilintarkastuksen riippumattomuuteen sekä tilintarkastajan rooliin ei ole vielä tutkittu, ja tästä syystä teoreettiseen viitekehykseen ei ole saatu vertailua käsityksistä riippumattomuudesta ennen sääntelyn uudistusta sekä käsityksiä uudistuksen jälkeen. Empiriaosuudessa pyritään selvittämään asiakkaiden näkemyksiä uuden tilintarkastussääntelyn vaikutuksista tilintarkastuksen riippumattomuuteen sekä tilintarkastajan rooliin. Tämän lisäksi tilintarkastusasiakkaan tämänhetkisiä kokemuksia riippumattomuudesta verrataan aiempien tutkimusten tuloksiin.

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielman ensimmäisessä luvussa, eli johdannossa, käydään läpi tutkimuksen taustaa, luetellaan tutkimusongelmat sekä tavoite, perustellaan tehdyt rajaukset sekä määritellään ja esitellään valitut tutkimusmenetelmät sekä aineisto. Toisessa luvussa

selvitetään, mitä tilintarkastuksen riippumattomuus tarkoittaa sekä miten sitä säädellään. Sääntelyn tarkastelussa painotus on uudessa tilintarkastussääntelyssä. Kolmannessa luvussa tarkastellaan tilintarkastuksen rooleja asiakkaan näkökulmasta sekä käydään läpi aiempia tutkimuksia konsultointipalveluiden tarjoamisen vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen. Neljännessä luvussa esitellään empiirisen tutkimuksen kulku sekä sen tulokset ja viimeisessä, eli viidennessä, luvussa käsitellään tutkimuksen johtopäätöksiä sekä arviointia ja annetaan kehitysehdotuksia sekä ideoita mahdollisille jatkotutkimuksille.

2. Tilintarkastuksen riippumattomuus

Tilintarkastuksen tavoitteena on kansainvälisen tilintarkastusjärjestön IFAC:n mukaan se, että tilintarkastaja voi antaa lausuntonsa siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osin laadittu vaatimusten mukaisesti (KHT-yhdistys 2009, 219). Suomen laki ei sisällä tilintarkastukselle määritelmää mutta tilintarkastuslain mukaan tilintarkastus sisältää tarkastuskohteen kirjanpidon, tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastuksen (Saarikivi 2000, 51). Aho ja Vänskä (1996) ovat määritelleet tilintarkastuksen seuraavasti: tarkastettavan yhteisön taloudellisen aseman sekä siihen vaikuttavia asioita kuvaavan tiedon oikeellisuuden ja paikkansapitävyyden varmistamista ammattitaitoisen ja sidosryhmien luottamuksesta nauttivan ulkopuolisen tarkastajan toimesta (Aho & Vänskä 1996, 1). Tilintarkastuksella on tärkeä rooli yleisen luottamuksen sekä tehokkaiden markkinoiden syntymisessä. Lakisääteisten tilintarkastajien tehtävä on todistaa yritysten taloudellisten lausuntojen paikkansapitävyys. Ilman varmuutta taloudellisten lausuntojen oikeellisuudesta, markkinat eivät voi toimia tehokkaasti ja yleisen luottamusementun ylläpitäminen on vaikeaa. (EC 2014a, 1)

Tilintarkastuksen tavoitteet voivat toteutua vain siinä tapauksessa, että tilintarkastaja toimii riippumattomasti. Riippumattomuus on luontainen tilintarkastukseen kuuluva piirre ja se on yksi keskeisistä tilintarkastuksen perusolettamuksista. Vaatimus riippumattomuuden toteutumisesta ei näin ollen vaadi mittavia perusteluja. Tärkein perustelu riippumattomuuden toteutumisesta liittyy tilintarkastuksen luonteeseen, eli informaation luotettavuuden vahvistamiseen. Tilintarkastuksen lopputuotteen, tilintarkastuskertomuksen, käyttäjät voivat luottaa kertomukseen vain, jos vaatimus riippumattomuudesta täyttyy. Tilintarkastajan riippumattomuus on keino turvata tilintarkastajan kyky toimia objektiivisesti. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2007, 149) Riippumattomuutta pidetään perustellusti yhtenä tärkeimmistä tilintarkastuksen elementeistä. Loppupeleissä riippumattomuus on edellytys sille, että tilintarkastajan muille ominaisuuksille voidaan antaa merkitystä ja osoittaa luottamusta. Tilintarkastajalla ei voi olla arvovaltaa ulkopuolisen silmissä, jos hänen riippumattomuuteensa kohdistuu epäilyjä. (Sarja 1999, 80–81)

2.1 Riippumattomuuden määritelmä

Saarikiven (1999, 46) mukaan riippumattomuus on vapautta sellaisista riippuvuussuhteista, joiden voidaan nähdä vaikuttavan tilintarkastajan kykyyn toimia objektiivisesti. Riippumattomuudessa on kysymys siitä, että ulkopuolinen, kolmas osapuoli, voi luottaa tilintarkastajan toimivan objektiivisesti. Horsmaheimon ja Steinerin (2008, 254) mukaan riippumattomuus tarkoittaa ensinnäkin itsenäisyyttä, eli henkilön mielipiteisiin ei vaikuta kukaan muu henkilö tai asia, eikä henkilö ole muiden henkilöiden tai asioiden vaikutuksen alainen. Riippumattomuus tarkoittaa tämän lisäksi sitä, että kukaan muu henkilö ei tosiasiallisesti vaikuta eikä hänellä ole edes mahdollisuutta vaikuttaa kielteisesti henkilön toimintaan.

Tilintarkastaja ei käytännössä voi olla koskaan absoluuttisen riippumaton tarkastuskohteestaan. Tilintarkastaja on toiminnassaan aina hieman riippuvainen muista henkilöistä ja asioista. Esimerkiksi tilintarkastusta tehdessään tilintarkastaja on tiedonsaannissaan riippuvainen tarkastettavan kohteen henkilökunnasta sekä kirjanpitoaineistosta. Riippuvuutta aiheuttavat tekijät on kuitenkin minivoitava siten, että ulkopuolinen henkilö voi perustellusti luottaa siihen, että tilintarkastaja toimii objektiivisesti tarkastusta tehdessään. Riippumattomuuden toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että se on ulkoisesti uskottavaa. (Saarikivi 2000, 62–63; Horsmanheimo & Steiner 2008, 254) Kansainvälisen tilintarkastajajärjestö IFAC:n laatimien eettisten ohjeiden (2006) mukaan riippumattomuuden käsite jaetaan kahteen osaan, mielen riippumattomuuteen sekä näkyvään riippumattomuuteen.

Mielen riippumattomuus tarkoittaa asennoitumista tai mielentilaa, joka mahdollistaa johtopäätöksen esittämisen ilman vaaraa, että ammatillista harkintaa on vaarannettu. Tällöin yksilö pystyy toimimaan rehellisesti sekä säilyttämään objektiivisuuden ja ammatillisen skeptisyyden. (IFAC 2006, 1138) Mielen riippumattomuus tarkoittaa siis sitä, että tilintarkastaja muodostaa käsityksensä tutkittavasta kohteesta itsenäisesti kiinnittäen huomionsa kaikkiin niihin asioihin, joilla on merkitystä tarkastuksen lopputuleman kannalta. Ulkopuoliset eivät voi havaita mielen riippumattomuutta, vaan se on pikemminkin tilintarkastajan henkistä asennoitumista. (Horsmanheimo & al. 2007, 152)

Näkyvä riippumattomuus tarkoittaa sellaisten asioiden ja olosuhteiden välttämistä, jotka ovat niin merkityksellisiä, että järkevä ja asiaan perehtynyt kolmas osapuoli voisi kohtuudella päätellä yhteisön tai tilintarkastajan rehellisyyden, objektiivisuuden tai ammatillisen skeptisyyden vaarantuneen (IFAC 2006, 1138). Näkyvän riippumattomuuden toteutuminen edellyttää sitä, että riippumattomuuden on oltava ulkopuolisen, kolmannen osapuolen silmissä uskottavaa. Ei riitä, että tilintarkastaja on mieleltään riippumaton, hänen on myös vältettävä tilanteita, jotka saattavat johtaa ulkopuolisen tarkastelijan epäilemään riippumattomuutta ja sen olemassaoloa. (Horsmanheimo & al. 2007, 153)

Termiä ”tilintarkastajan riippumattomuus” voidaan konkretisoida riippumattomuutta vaarantavien tekijöiden avulla. Tällöin riippumattomuutta lähestytään ikään kuin negaation avulla, eli määritellään tekijöitä, joiden olemassaolo rikkoo oletettaman tilintarkastuksen riippumattomuudesta. Eli näiden tekijöiden vallitessa ei voida enää sanoa tilintarkastuksen olevan riippumatonta. Luetteloita tilanteista, jotka vaarantavat tilintarkastajan riippumattomuuden on monia. (Saarikivi 2000, 66–68) IFAC:n eettisissä ohjeissa olevan ryhmittelyn voidaan kuitenkin katsoa olevan vakiintunut tapa hahmottaa riippumattomuutta vaarantavia uhkia (Horsmanheimo & al. 2007, 160). IFAC (2006, 1107) jaottelee riippumattomuutta vaarantavat tilanteet seuraaviin kategorioihin:

- a) **Oman edun uhka** syntyy, kun tilintarkastajalla tai hänen perheenjäsenellään on taloudellisia tai muita intressejä tarkastuksen kohteeseen.
- b) **Oman työn tarkistamisen uhka** syntyy, kun tilintarkastaja joutuu tarkastamaan aikaisemmin tekemäänsä työtä tai tekemiään päätelmiä.
- c) **Asianajon uhka** syntyy, kun tilintarkastaja joutuu ajamaan tiettyä asemaa tai mielipidettä siten, että objektiivisuus saattaa kärsiä.
- d) **Läheisyyden uhka** syntyy, kun tilintarkastajalla on liian läheinen suhde tarkastuskohteeseen. Läheisyys saattaa vaikuttaa tilintarkastajan päätöksiin.
- e) **Painostuksen uhka** syntyy, kun tilintarkastajaa uhkailemalla estetään häntä toimimasta objektiivisesti. Painostus voi olla joko todellista tai todelliselta vaikuttavaa.

2.2 Riippumattomuuden sääntely

Tilintarkastusta käsittelevissä kirjoissa yleisesti lähtökohtana riippumattomuudelle pidetään tilintarkastajan asennoitumista omaan riippumattomuuteensa, eli mielen riippumattomuutta. Mielen riippumattomuutta ei ole kuitenkaan mahdollista yleispätevästi mitata eikä sille ole mahdollista asettaa numeerisia kriteerejä. Näin ollen tilintarkastusjärjestelmän luominen pelkästään tilintarkastajan asennoitumisen varaan ei ole järkevää, vaan tarvitaan myös oikeudellista sääntelyä. Tämän johdosta riippumattomuudelle on pyritty luomaan erilaisia havaittavissa olevia takeita. (Sarja 1999, 162)

Sääntelyn avulla pyritään poistamaan sellaisten tekijöiden ja olosuhteiden olemassaolo, joiden voidaan olettaa vaikuttavan kielteisesti ulkopuolisen arvioon tilintarkastuksen riippumattomuudesta (Saarikivi, 1999, 47). Riippumattomuuden takeiksi on kehitetty erilaisia mekanismeja, esimerkiksi riippumattomuuden ja esteellisyyden oikeudellinen sääntely sekä ammattikunta-kohtaiset eettiset normit ja toimintaohjeet, helpottamaan ulkopuolista saamaan käsitys tilintarkastuksen riippumattomuudesta. Tilintarkastajan toimiessa yleisesti hyväksytyjen normien ja ohjeiden mukaisesti, säilyy ulkopuolisen havainnoitsijan luottamus tilintarkastusjärjestelmään. Riippumattomuuden takeet voidaan jakaa kahteen kategoriaan: normatiivisiin takeisiin sekä vapaaehtoiisiin takeisiin. Normatiivisten takeiden luominen kuuluu lainsäätäjille ja ne ovat velvoittavia. Vapaaehtoiset takeet koostuvat ammattikunta-kohtaisista eettisistä toimintaohjeista sekä periaatteista, jotka sitovat kohteitaan tosiasiallisesti mutta eivät ole oikeudellisesti sitovia tai velvoittavia. (Sarja 1999, 163–165)

Normatiivisia takeita riippumattomuudelle asettaa kansallinen lainsäädäntö sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston sääntely (TEM 2014b). Tilintarkastuslaissa (TilintL, 459/07) riippumattomuutta koskeva sääntely voidaan jakaa nimenomaisiin riippumattomuussäännöksiin sekä muihin riippumattomuutta turvaaviin säännöksiin. Nimenomaisia riippumattomuussäännöksiä ovat tilintarkastuksen riippumattomuutta sekä esteellisyyttä koskevat säännökset: TilintL 24 ja 25 §. Näiden lisäksi nimenomaisia säännöksiä ovat tilintarkastuspalkkion määräytymistä koskeva säännös: TilintL 17 §, ja tilintarkastajan toimikausien enimmäisaikaa koskeva

säännös: TilintL 27 §. (Horsmanheimo & al. 2007, 154) TilintL 24 § sisältää yleissäännöksen riippumattomuudesta: "*Tilintarkastajan on oltava riippumaton 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua toimeksiantoa suorittaessaan ja järjestettävä toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla*". Säännöksestä löytyy myös lista uhista, jolloin riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin on ryhdyttävä. Kyseiset uhat on lueteltu ylempänä, "riippumattomuuden määritelmä" kappaleen yhteydessä. Kansallisen lainsäädännön lisäksi normatiivisia takeita riippumattomuudelle asettaa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU sekä uusi tilintarkastusasetus 537/2014. Uudistettua direktiiviä sekä uutta asetusta esitellään tarkemmin kohdassa 2.3 Uusi tilintarkastuksen sääntely.

Vapaaehtoiset takeet koostuvat tilintarkastajien ammattikunnissa laadituista moraalisia toimintaohjeita sisältävistä eettisistä ohjeista, säännöistä ja standardeista. Näiden eettisten ohjeiden ja standardien tarkoitus on osoittaa tilintarkastajille ne oikean ja väärän ulottuvuudet, jotka ovat keskeisiä ja merkityksellisiä tilintarkastajan ammatissa. Toisin sanoen tilintarkastajia pyritään ohjeistamaan, kuinka ammattia harjoitetaan oikein ja vältetään väärät toimintatavat, jotka eivät ole aina edes lainsäädännössä rangaistavia. Nämä väärät toimintatavat saattavat kuitenkin aiheuttaa ulkopuolisten luottamuksen vähenemistä tilintarkastajien toimintaan, joten haitallisten toimitapojen välttämisen ohjeistus on erittäin tärkeää. (Sarja 1999, 190–192) Esimerkiksi kansainvälinen tilintarkastusjärjestö IFAC on luonut tämänkaltaiset tilintarkastusalan standardit ja suositukset. Suomessa toimiva tilintarkastajia edustava järjestö KHT-yhdistys on laatinut Suomessa toimiville tilintarkastajille tilintarkastussuosituksia sekä tilintarkastus- ja muita standardeja, jotka noudattavat pitkälti IFAC:n antamia standardeja. (KHT-yhdistys 2009, 9) KHT-yhdistyksen standardit ja suositukset koostuvat muun muassa tilintarkastuksen eettisistä ohjeista, jotka antavat tilintarkastajille eettisiä vaatimuksia. Tilintarkastajan on eettisten ohjeiden mukaan toimittava rehellisesti, objektiivisesti, oltava ammatillisesti pätevä ja huolellinen, noudatettava salassapitovelvollisuutta sekä käyttäydyttävä ammatillisesti. (KHT-yhdistys 2009, 24–26, 54)

2.3 Uusi tilintarkastuksen sääntely

2.3.1 Taustaa

Euroopan finanssikriisi osoitti, että esimerkiksi tilintarkastusprosessissa oli havaittavissa huomattavia heikkouksia. Vuosien 2007 ja 2009 välillä monet pankit saivat tilintarkastajilta "puhtaat paperit", vaikka näiden pankkien ilmoittamat tappiot olivat suunnattomat. Euroopan komission tarkoituksena oli ottaa oppia finanssikriisin aikaisista ongelmista ja hyödyntää näitä kokemuksia kehittäessään toimivampaa finanssialaa sekä tilintarkastuksen että muiden alueiden osalta. (EC 2010a, 3; EC 2010b; EC 2010c, 1)

Tilintarkastuksen kehittäminen ja taloudellisen vakauden vahvistaminen tämän avulla jäi ensiksi vähemmälle huomiolle, koska Euroopassa keskityttiin tutkimaan ja analysoimaan enemmän esimerkiksi pankkien, hedgerahastojen ja keskuspankkien merkitystä. Euroopan komissio oli kuitenkin sitä mieltä, että luotettavalla tilintarkastuksella on keskeinen asema yleisen luottamuksen ja markkinoiden luottamuksen palauttamisessa. Jotta tilintarkastajan lausunto tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja totuudenmukaisuudesta olisi luotettava, tulisi tarkastajan olla riippumaton. Riippumattomuuden tulisi siis olla tilintarkastusympäristön kulmakivi. Tästä syystä komissio julkaisi lokakuussa 2010 vihreän kirjan koskien tilintarkastuspolitiikkaa. Kirjan tavoitteena oli käynnistää laaja kuuleminen lakisääteisen tilintarkastuksen tehtävästä sekä toimiympäristöstä. Tavoitteena oli selvittää, onko tilintarkastuspolitiikan muuttamiselle tarvetta, ja jos on, niin millaista. Komission tarkoitus oli tutkia, täytetäänkö tilintarkastajan yhteiskunnallinen tehtävä eli lakisääteisen tilintarkastuksen suorittaminen asianmukaisesti: todenmukaisesti ja oikeellisesti. (EC 2010a, 3; EC 2010b)

Vihreä kirja koostui 38 kysymyksestä, jotka käsittelivät muun muassa tilintarkastajien riippumattomuutta, tarkastettujen tilinpäätösten luotettavuutta sekä valvonnan toimivuutta. (EC 2010a, 5; EC 2010b) Tämän kandidaatintutkielman kannalta mielenkiintoisimmat kysymykset käsittelivät konsultointipalveluita. Vihreän kirjan avulla komissio halusi selvittää, pitäisikö tilintarkastusyhteisöjä kieltää tarjoamasta asiakkailleen konsultointipalveluita. (EC 2010a, 11–13) Vastaukset kysymykseen

konsultointipalveluiden kieltämisestä erosivat sidosryhmittäin. Sijoittajien mielestä konsultointipalveluiden tarjoamista tulisi rajoittaa. Sijoittajat ehdottivat, että laadittaisiin niin sanottu ”kiellettyjen palveluiden lista”, jonka sisältämiä palveluita ei saisi asiakkaille tarjota. Yritykset ehdottivat, että samalle asiakkaalle ei saisi tarjota sekä konsultointi- että tilintarkastuspalveluita. (EC 2011, 18–21; KHT-yhdistys) Vastausten perusteella komissio päätti, että tilintarkastusalalla on tarpeen toteuttaa uudistuksia ja sääntelyä pitäisi tiukentaa. Päätöksen seurauksena vuoden 2011 marraskuussa komissio antoi ehdotuksensa tilintarkastusta koskevan sääntelyn uudistamisesta. (Tilintarkastusasetus 537/2014 2014, 4; KHT-yhdistys 2014).

Sääntelyehdotuksen laatimiseen ja sisältöön vaikutti myös komission käynnistämä ulkopuolinen tutkimus, jossa arvioitiin nykyisten sääntelyjen vaikutusta sekä hankittiin lisätietoa tilintarkastusmarkkinoiden rakenteesta (EC 2010a, 5). Tutkimuksen laati ESCP Europe 9.11.2011. Tutkimuksessa tutkittiin, miten tilintarkastusmarkkinat toimivat ennen uudistusta eri jäsenmaissa ja miten sääntely erosi jäsenmaittain. Tutkijat esittivät myös omat mielipiteensä siitä, miten sääntelyä tulisi muuttaa. (Le Vourc’h & Morand 2011, 5-10) Tämän kandidaatintutkielman kannalta kiinnostavimmat aihealueet koskivat tilintarkastuksen laatua ja riippumattomuutta sekä tilintarkastuksen palkkioiden määräytymistä. ESCP Europen tutkimuksessa tutkittiin jäsenmaittain lakisääteisen tilintarkastuksen ja konsultointipalveluiden palkkioiden välistä suhdetta: vaikuttaako konsultointipalveluiden tarjoaminen lakisääteisen tilintarkastuksen hintaan? Vaikutusta ei löytynyt. (Le Vourc’h & Morand 2011, 150–151)

Riippumattomuutta tarkasteltiin mittaamalla sen hetkinen konsultointipalveluiden prosentuaalinen osuus tilintarkastusyhteisöjen kokonaistuotoista jäsenmaittain. Tulokset olivat 23 prosentin ja 64 prosentin välillä. Tämä prosentti oli lähes kaikkien maiden osalta kasvanut tutkimusta edeltävien viiden vuoden aikana. (Le Vourc’h & Morand 2011, 153–166) Tutkimustensa pohjalta Le Vourc’h ja Morand kehittivät mahdollisia keinoja, joilla voitaisiin parantaa tilintarkastusmarkkinoiden toimintaa. Yksi näistä keinoista otti kantaa konsultointipalveluiden tarjoamisen rajoittamiseen. Le Vourc’hin ja Morandin toteuttaman verkkokyselyn mukaan tilintarkastuksen sidosryhmät ovat yleisesti sitä mieltä, että tiettyjen palveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle heikentää riippumattomuutta. Näin ollen yksi keino parantaa

tilintarkastuksen riippumattomuutta olisi rajoittaa tiettyjen konsultointipalveluiden tarjoamista kyseisille asiakkaille. (Le Vourc'h & Morand 2011, 169, 190, 244)

Parannuskeinojen joukosta valittiin viisi, jotka koettiin olevan avaintekijöitä tilintarkastuksen uudistuksen kannalta. Konsultointipalveluiden rajoittaminen oli yksi näistä viidestä avaintekijästä. Avaintekijöiden vaikutuksia yhdisteltiin ja saatiin neljä erilaista kombinaatiota. (Le Vourc'h & Morand 2011, 264–269) Yhdistelmistä kaksi ovat asiasisällöltään hyvin samanlaisia kuin voimaantulleet tilintarkastuksen sääntelyn muutokset. Kyseiset yhdistelmät kieltäisivät muun muassa tiettyjen konsultointipalveluiden tarjoamisen tilintarkastusasiakkaille sekä pakottaisivat PIE-yhteisöjä vaihtamaan tilintarkastusyhteisöään määräajoin (Le Vourc'h & Morand 2011, 266–269).

Muutaman vuoden käsittelyn ja valmistelun jälkeen Euroopan parlamentti hyväksyi 3.4.2014 ”tilintarkastuksen uudistuspaketin”, joka koostuu uudistetusta tilintarkastusdirektiivistä 2014/56/EU sekä uudesta tilintarkastusasetuksesta 537/2014 (EC 2014b). Euroopan neuvosto hyväksyi paketin puolitoista viikkoa myöhemmin, 11. huhtikuuta. Tilintarkastusdirektiivin muutokset sekä uusi tilintarkastusasetus tulivat voimaan 17.6.2014, kaksikymmentä päivää sen jälkeen, kun ne julkaistiin EU:n virallisessa lehdessä. (KHT-yhdistys 2014) Jäsenmailla on kuitenkin kaksi vuotta aikaa implementoida direktiivimuutokset kansalliseen lainsäädäntöön ja valmistautua uuden asetuksen tuomiin muutoksiin (FEE 2014, 2). Näin ollen uutta sääntelyä tulee soveltaa Suomessa ja muualla unionissa 17.6.2016 lähtien.

2.3.2 Uuden sääntelyn tarkoitus

Finanssikriisi sekä vihreän kirjan avulla saatu konsultaatio osoitti Euroopan komissiolle, että tilintarkastusmarkkinoilla oli monia puutteita. Monet sijoittajat alkoivat finanssikriisin jälkeen epäillä pankkien ja pörssiyhtiöiden tilintarkastajien laatimien tilinpäätöslausuntojen uskottavuutta sekä luotettavuutta. Tilintarkastusyhteisön sekä tilintarkastusasiakkaan liiallisen läheisyyden pelättiin aiheuttavan intressiristiriitoja sekä tilintarkastajien ammatillisen skeptisyyden vähenemistä. Myös niin sanottujen ”Big Four” tilintarkastusyhteisöjen kasvava

dominointi tilintarkastusmarkkinoilla aiheutti epävarmuutta. Näiden puutteiden korjaamiseksi ja luottamuksen palauttamiseksi Euroopan komissio päätti kehittää uutta tilintarkastussäätelyä. (EC 2014a, 2)

Uusi säätely pyrkii parantamaan tilintarkastuksen riippumattomuutta sekä lisäämään sijoittajien luottamusta taloudelliseen informaatioon. Luottamus on yksi olennaisimmista taloudellisen kasvun osatekijöistä. Uuden säätelyn päätavoitteet ovat seuraavat: selkeyttää edelleen lakisääteisen tilintarkastajan roolia ja tehtävää, vahvistaa tilintarkastajan riippumattomuutta sekä ammatillista skeptisyyttä, luoda dynaamisemmat tilintarkastusmarkkinat Euroopan Unioniin sekä parantaa tilintarkastajien valvontaa. (EC 2014a, 2)

2.3.3 Uuden säätelyn sisältö

Uusi säätely koostuu kahdesta osasta: direktiivistä ja asetuksesta. Direktiivi korjaa ja muuttaa edellistä tilintarkastusdirektiiviä (2006/43/EC) ja siihen sisältyy monia muutettuja sekä uusia vaatimuksia koskien lakisääteistä tilintarkastusta ylipäätään Euroopan Unionin sisällä sekä joitain vaatimuksia koskien vain PIE-yhteisöjen tilintarkastusta. Asetus koostuu lisävaatimuksista, jotka koskevat erityisesti PIE-yhteisöjen tilintarkastusta. Muun muassa rotaatiopakosta sekä muiden kuin tilintarkastuspalveluiden rajoittamisesta säädetään asetuksessa. Erona asetuksen ja direktiivin välillä on se, että asetusta tulee noudattaa sellaisenaan jokaisessa jäsenmaassa, kun taas direktiivin vaatimukset tulee sisällyttää kansalliseen lainsäädäntöön. Uutta säätelyä tulee soveltaa jokaisessa EU:n jäsenmaassa sekä Euroopan talousalueen (ETA) maissa: Islannissa, Liechtensteinissä sekä Norjassa. (FEE 2014, 2)

Tämän kandidaatintutkielman kannalta mielenkiintoisimmat uudistukset löytyvät uudesta tilintarkastusasetuksesta, joten tästä syystä tutkielmassa keskitytään asetuksen tarkasteluun. Asetusta sovelletaan vain PIE-yhteisöjen tilintarkastuksen osalta. PIE-yhteisö (Public Interest Entity) tarkoittaa yleisen edun kannalta merkittävää yhteisöä, joita ovat muun muassa listayhtiöt, luottolaitokset sekä vakuutusyhtiöt (TEM 2014a). Asetuksen mukana tuomat suurimmat muutokset koskevat konsultointipalveluiden rajoittamista, tilintarkastajan raportointia sekä

pakkorotaatiota. Vuoden 2016 kesäkuusta lähtien tilintarkastusasiakkaiden on vaihdettava tilintarkastusta tekevää tilintarkastusyhteisöään kymmenen vuoden välein. Jäsenmailla on kuitenkin mahdollisuus säätää kansallisessa lainsäädännössä lyhyemmästä rotaatiosta sekä pidentää rotaatioaikaa, jos tilintarkastus kilpailutetaan tai, jos samaa tilintarkastusta tekee samanaikaisesti kaksi tilintarkastajaa ensimmäisen kymmenen vuoden umpeutumisen jälkeen. (FEE 2014, 9,12)

Uudesta tilintarkastusasetuksesta löytyy lista kielletyistä konsultointipalveluista ja täten se kieltää PIE-yhteisön lakisääteistä tilintarkastajaa, tilintarkastusyhteisöä tai sen ketjun jäsentä, johon lakisääteinen yhteisö kuuluu, tarjoamasta kyseisiä palveluita suoraan tai välillisesti tilintarkastusasiakkaalle, sen emoyritykselle tai sen määräysvallassa oleville yrityksille. Tämä kieltö on voimassa tarkastuksen kohteena olevan kauden alusta tilintarkastuskertomuksen antoon. (Tilintarkastusasetus 537/2014, 5 (1))

Asetuksessa mainitut "kielletyt muut kuin tilintarkastuspalvelut" koostuvat seuraavista palveluista (Tilintarkastusasetus 537/2014, 5 (1)):

- a) *"veropalvelut, kun ne liittyvät seuraaviin"*: verolomakkeiden täyttäminen, palkkoihin liittyvät verot, tullit, julkisten tukien ja verokannustimien yksilöinti, tuki veroviranomaisen suorittamissa verotarkastuksissa, välittömien ja välillisten verojen ja laskennallisten verojen laskeminen sekä veroneuvonnan antaminen
- b) *"palvelut, joihin liittyy osallistuminen tarkastettavan yhteisön johtamiseen tai päätöksentekoon"*
- c) *"kirjanpito sekä kirjanpitoaineiston ja tilinpäätöksen laatiminen"*
- d) *"palkanlaskentapalvelut"*
- e) *"taloudellisten tietojen laatimiseen ja/tai valvontaan liittyvän sisäisen valvonnan tai riskienhallinnan menettelyjen suunnittelu ja toteutus tai sellaisten tietoteknisten järjestelmien suunnittelu ja toteutus, joilla käsitellään taloudellisia tietoja"*
- f) *"arvonmäärityspalvelut"*
- g) *"oikeudelliset palvelut"*, liittyen seuraaviin: yleinen oikeudellinen neuvonta, tarkastettavan yhteisön puolesta käytävät neuvottelut sekä toimiminen asian ajamisen luonteisessa roolissa oikeudenkäynnissä

- h) *"tarkastettavan yhteisön sisäiseen tarkastukseen liittyvät palvelut"*
- i) *"palvelut, jotka liittyvät tarkastettavan asiakkaan rahoitukseen, pääomarakenteeseen ja kohdentamiseen sekä sijoitusstrategiaan"*
- j) *"tarkastettavan yhteisön osakkeiden myynnin edistäminen, kaupankäynti tämän osakkeilla tai tämän osakkeisiin liittyvän merkintäsitoumuksen antaminen"*
- k) *"henkilöresursseihin liittyvät palvelut, jotka koskevat seuraavia"*: toimivan johdon ehdokkaiden hakeminen tai etsiminen sekä suositusten tarkistaminen, organisaatorakenteen suunnittelu sekä kustannusseuranta

Jäsenmailla on mahdollisuus kieltää kansallisessa lainsäädännössä muitakin kuin "kiellettyjen palveluiden listassa" lueteltuja palveluita, jos ne katsovat näiden palveluiden uhkaavan riippumattomuutta. Jäsenmailla on myös mahdollisuus sallia tiettyjen veropalveluiden sekä arvonmäärityspalveluiden tarjoaminen edellyttäen, että seuraavia vaatimuksia noudatetaan: niillä ei ole ollenkaan tai vain vähäinen vaikutus tarkastettavaan tilinpäätökseen, tarkastettuihin tilinpäätöksiin kohdistuvan vaikutuksen arviointi dokumentoidaan ja raportoidaan tarkastusvaliokunnalle sekä toimitaan riippumattomuusperiaatteiden mukaisesti. (Tilintarkastusasetus 537/2014, 5 (2-3))

Lakisääteinen tilintarkastaja, tilintarkastusyhteisö tai sellaisen ketjun jäsen, johon lakisääteinen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisö kuuluu, saa tarjota tarkastettavalla PIE-yhteisölle sellaisia konsultointipalveluita, joita ei ole kielletty tilintarkastusasetuksessa. Tarkastusvaliokunnan on kuitenkin annettava lupa kyseisten palveluiden tarjoamiseen. (Tilintarkastusasetus 537/2014, (4)) Jos kiellettyjen palveluiden listaan kuulumattomia palveluita tarjotaan tilintarkastusasiakkaalle vähintään kolmena peräkkäisenä vuotena, tällaisista palveluista maksetut kokonaispalkkiot saavat olla maksimissaan 70 prosenttia niiden palkkioiden keskiarvosta, jotka on maksettu tarkastettavan yhteisön lakisääteisestä tilintarkastuksesta kolmena viimeisenä peräkkäisenä tilikautena (Tilintarkastusasetus 537/2014, 4 (2)). Jäsenvaltiolla on mahdollisuus säätää tiukemmat vaatimukset kyseisten palveluiden tarjoamiseen (Tilintarkastusasetus 537/2014, 4 (2)).

Tilintarkastusalan sääntelyn uudistuksilla pyritään siis varmistamaan se, että tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisöt nauttivat sellaisesta riippumattomuudesta, että heidän on mahdollista suoriutua päätehtävästään: lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Komission mukaan tiettyjen konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaille sisältää luontaisen vaaran riippumattomuuden heikentymisestä. Se saattaa myös suurentaa tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön luotettavuuden heikentymisen riskiä. Tämän takia uusi tilintarkastusasetus sisältää ”kiellettyjen palveluiden listan”. Näiden palveluiden rajoittaminen auttaa tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä välttämään tilanteita, joissa riippumattomuus on vaarassa heikentyä. Konsultointipalveluista saatavan palkkion rajoittamisella pyritään myös samaan päämäärään: riippumattomuuden parantamiseen. (EC 2014a, 7-8)

3. Tilintarkastajan rooli ja riippumattomuus asiakkaan näkökulmasta

3.1 Lakisääteinen tilintarkastus

Tilintarkastajan tehtävät voidaan jakaa kahteen kategoriaan: lakisääteiseen tilintarkastukseen sekä tilintarkastajan konsultointitehtäviin (Horsmanheimo & Steiner 2008, 21).

Tilintarkastuksesta säädetään tilintarkastuslaissa. TilintL 11 §:n mukaan *”tilintarkastus käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen”*. Tätä tilintarkastuksen ydintehtävää kutsutaan lakisääteiseksi tilintarkastukseksi. Lakisääteinen tilintarkastus on tilintarkastajan päätehtävä, ja tilintarkastuksen yhteiskunnallinen tarkoitus täytetään juuri lakisääteistä tilintarkastusta tekemällä (Horsmanheimo & Steiner 2008, 21; EC 2014a, 7; EC 2010b). Lakisääteisen tilintarkastuksen voidaan määritellä myös olevan kaikki se työ, jota yhteisön tai säätiön tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö tekee pystyäkseen antamaan tilintarkastuskertomuksen sekä muut laissa säädetyt tilintarkastajan raportit. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 21)

Lakisääteisen tilintarkastuksen tavoitteena on tarkastaa tilinpäätöstietojen luotettavuus. Tilintarkastajan on TilintL 15 §:n mukaan annettava kultakin tilikaudelta lausunto siitä, *”antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia”*. TilintL 15 §:n mukaan tilintarkastajan on myös annettava lausunto siitä, onko hallitus tai muu vastuuvollinen toiminut sääntöjen ja ohjeiden mukaisesti. Lakisääteisen tilintarkastuksen tavoite on siis tilintarkastajan mielipide eli kannanotto tilinpäätöksestä ja hallinnosta. Tämän kannanoton perusteella eri sidosryhmät voivat tehdä omat johtopäätöksensä tarkastetusta yhteisöstä. (Aho & Vänskä 1996, 64–65)

3.2 Konsultointi

Tilintarkastajan rooliin katsotaan kuuluvan valvontatehtävän ja tarkastuksien lisäksi myös neuvonta- eli konsultointitehtävä (Horsmanheimo & Steiner 2008, 27). Konsultointipalveluita tarkasteltaessa on erotettava toisistaan tilintarkastustehtävän suorittamisen yhteydessä tarjottu konsultointitoiminta ja lakisääteisen tilintarkastustehtävään nähden itsenäiset konsultointitoimeksiannot. Lakisääteisen tilintarkastustehtävän yhteydessä suoritettu neuvonta on tilintarkastuksen kannalta tarpeellista ja jopa toivottavaa toimintaa, joka ei vaaranna tilintarkastuksen riippumattomuutta. (Saarikivi 1999, 388–389) Tässä kandidaatin tutkielmassa termillä ”konsultointipalvelu” tarkoitetaan neuvontatoimintaa, joka ei ole osa lakisääteistä tilintarkastusta. Konsultointipalvelut ovat siis tässä yhteydessä tilintarkastusyhteisön tarjoamia, lakisääteisestä tarkastustehtävästä itsenäisiä toimeksiantoja. Yleisimmät konsultointipalvelut voidaan jakaa neljään kategoriaan: kirjanpidolliset palvelut, vero- ja lakipalvelut, yritysjärjestely- ja pääomanhallintapalvelut sekä johdon konsultointi (Le Vourc’h & Morand 2011, 153).

3.3 Konsultoinnin vaikutus tilintarkastuksen riippumattomuuteen

Tilintarkastuksen ja konsultointipalveluiden yhteensopivuus on ollut laajan keskustelun aiheena jo yli 30 vuotta. Monet tutkijat ovat pyrkineet selvittämään lakisääteisen tilintarkastuksen sekä konsultointipalveluiden tarjoamisen yhteensopivuutta. Tutkimuksilla on kaikilla ollut sama päämäärä ja tavoite: saada selville, vaarantaako konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastuksen riippumattomuuden - joko näkyvän tai mielen riippumattomuuden. (Schneider & al. 2006, 169) Tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin olleet vaihtelevia eikä yhtä, yleisesti pätevää vastausta ole saatu (Le Vourc’h & Morand 2011, 166).

Aiemmat tutkimukset ovat yleisesti tutkineet riippumattomuuden vaarantumista kolmesta eri näkökulmasta: tilinpäätöstietojen käyttäjien, tilintarkastajien tai yritysjohton näkökulmasta. Kyseistä ongelmaa tarkasteltaessa tilinpäätöstietojen käyttäjien, eli sijoittajien ja lainanantajien, näkökulmasta, ensisijaisesti keskitytään selvittämään, vaikuttaako konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastuksen näkyvään riippumattomuuteen. Tilintarkastajien sekä yritysjohton näkökulmasta

tarkasteltaessa aihetta suurin paino on siinä, vaarantuuko tilintarkastajan mielen riippumattomuus. (Schneider & al. 2006, 169)

3.3.1 Konsultointipalveluiden aiheuttamat uhat

Kuten edellä on mainittu, aikaisemmat tutkimukset ovat laajasti keskustelleet konsultointipalveluiden tarjoamisen sekä lakisääteisen tilintarkastuksen yhteensopivuudesta. Monien tutkijoiden mielestä kyseisten palveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaille voi heikentää riippumattomuutta. Konsultointi perustuu luottamukseen konsultin sekä asiakasyrityksen johdon välillä. Tämä saattaa aiheuttaa läheisyyden uhkaa, joka puolestaan saattaa heikentää tilintarkastajan objektiivisuutta lakisääteistä tilintarkastusta suorittaessaan. (Quick & Warming-Rasmussen 2005, 138)

Bergin (1991, 105) mukaan riippumattomuus saattaa heikentyä, koska tilintarkastaja joutuu lakisääteistä tilintarkastustaan suorittaessa tarkastamaan asioita, joiden konsultointiin hän itse tai hänen tilintarkastusyhteisönsä on aiemmin ollut osallisena. Tilintarkastuksen objektiivisuuden vaarantaa näin ollen oman työn tarkastamisen uhka. Jeong, Jung ja Lee (2005, 234) esittelevät tutkielmassaan näkökannan, jonka mukaan tilintarkastajat eivät välttämättä ole tilintarkastusta tehdessään kovin halukkaita huomauttamaan heidän omista tai tilintarkastusyhteisönsä tekemistä konsultaatiovirheistä, mikä johtaa objektiivisuuden heikkenemiseen sekä riippumattomuuden vaarantumiseen. Simunic (1984, 679) ottaa kantaa tutkielmassaan samaiseen motivaation puutteeseen huomauttaa omista virheistään. Simunic on sitä mieltä, että jos tilintarkastusyhteisö toimii samassa asiakasyrityksessä sekä lakisääteisen tilintarkastajan roolissa että konsultin roolissa, saattaa se jättää konsultaationsa puutteet mainitsematta tilintarkastuskertomuksessa. Tällä pyritään välttämään tilintarkastusyhteisön brändin tahraantumista konsultointipalveluiden tarjoajana.

Ashbaugh, LaFond sekä Mayhew (2003, 612) esittävät tutkimuksessaan, että tilintarkastusyhteisön ja tämän asiakkaan välillä oleva vahva taloudellinen side heikentää tilintarkastajan riippumattomuutta. Tilintarkastusyhteisön tarjoamat konsultointipalvelut kasvattavat yhteisölle maksettujen palkkioiden määrää, mikä taas

kasvattaa yhteisön taloudellista riippuvuutta sen asiakkaistaan. Konsultointipalveluiden tarjoaminen aiheuttaa siis oman edun uhkaa, jonka seurauksena tilintarkastuksen riippumattomuus on vaarassa heikentyä. Myös Ruddock, Taylor ja Taylor (2006, 705) ovat tutkimuksessaan maininneet konsultointitoiminnassa syntyvän taloudellisen intressin saattavan vaikuttaa tilintarkastajan päätöksentekoon ja objektiivisuuteen. Heidän mukaansa konsultointipalveluista saatavalla tulolla on korkeampi voittomarginaali kuin lakisääteisestä tilintarkastuksesta saatavalla palkkiolla, joten varmistaakseen konsultointipalkkioiden saamisen myös tulevaisuudessa, he saattavat hyväksyä myös virheellistä tietoa sisältävän tilinpäätöksen. Konsultointipalkkioiden suhteellisen suuri osuus tilintarkastusyhteisön tuloista saattaa aiheuttaa myös painostuksen uhkaa. Tilintarkastusyhteisö saattaa pelätä menettävänsä suuret konsultointipalkkiot, jos he eivät toimi kuten asiakas olettaa heidän toimivan. (Ruddock, Taylor ja Taylor 2006, 705)

Quick ja Warming-Rasmussen (2005, 138) mainitsevat tutkimuksessaan, että mitä enemmän konsultointipalveluita tilintarkastusyhteisö tai tilintarkastaja asiakkaalleen tarjoaa, sitä isompi on vaara, että tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö samaistuu asiakkaaseensa. Tämä saattaa johtaa siihen, että riitatilanteissa tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö lähtee herkemmin ajamaan asiakkaansa asiaa. Tutkimustulokset konsultointipalveluiden aiheuttamista uhista tilintarkastuksen riippumattomuudelle näyttävät hyvin vahvasti jäljittelevän IFAC:n kehittämää listaa tilintarkastuksen riippumattomuuden vaarantavista tilanteista.

Yllä listattujen tilintarkastajan objektiivisuutta vaarantavien uhkatekijöiden lisäksi on huomioitava, miten konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaille vaarantaa tilinpäätöstietojen käyttäjien näkemystä riippumattomuudesta. On muistettava, että tilintarkastuskertomuksen on oltava uskottava kolmansien osapuolien silmissä, jotta se saavuttaa minkäänlaista arvoa. Kolmansien osapuolten on siis uskottava, ettei konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle vaaranna tilintarkastuksen luotettavuutta. (Schneider & al. 2006, 170)

3.3.2 Konsultointipalveluiden tarjoamista puolustavat näkemykset

Tutkijat ovat nostaneet esille myös monia konsultointipalveluiden tarjoamista puolustavia näkemyksiä. Peel ja O'Donnell (1995, 214) ovat sitä mieltä, että tilintarkastusyhteisön suorittamat muut kuin tilintarkastuspalvelut saattavat johtaa informaatioetuihin sekä kustannusten alenemiseen. Konsulttina tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö pääsee tutustumaan asiakasyritykseen hyvin läheisesti, mikä saattaa myös lisätä tilintarkastuksen tehokkuutta. Jeong, Jung ja Lee (2005, 247) löysivät tutkimuksessaan yhteyden asiakkaiden maksaman tilintarkastuspalkkion sekä konsultointipalkkioiden väliltä. He selittävät tämän yhteyden sillä, että tilintarkastusyhteisö voi tilintarkastusta tehdessään käyttää hyviksi konsultoinnista saamaansa informaatiota. Samaa työtä ei näin ollen tarvitse tehdä kahteen kertaan, mikä johtaa tilintarkastuspalkkion pienentymiseen.

Zhang ja Emanuel (2008, 216) puolustavat konsultointipalveluiden tarjoamista tilintarkastusasiakkaille näkökannallaan, jonka mukaan tilintarkastajilla on markkinalähtöisiä kannustimia säilyttää riippumattomuutensa. Maineen menettämisen uhka sekä lainsäädännöllinen uhka voivat hallita suurten konsultointipalkkioiden aiheuttamaa taloudellista riippuvuutta. Näiden pelotteiden takia tilintarkastajien riippumattomuus ei ole vaarassa heikentyä, sen sijaan konsultointipalveluiden tarjoaminen saattaa heidän mukaansa jopa parantaa tilintarkastuksen laatua sekä vähentää johdon harjoittamaa tuloksen ohjausta. Myös Ruddock et al. (2006, 705) ovat sitä mieltä, että isoilla kansainvälisillä tilintarkastusyhteisöillä on kannustimia säilyttää maineensa laadukkaana tilintarkastuksen tarjoajana. Maineen tahraantuminen johtaisi todennäköisesti tärkeiden asiakkaiden sekä suurten tilintarkastuspalkkioiden menetykseen, mikä kannustaa tilintarkastusyhteisöitä varmistamaan ja ylläpitämään tilintarkastuksen riippumattomuutta.

3.3.3 Vaikutukset sijoittajien ja luotonantajien käsitykseen sekä käyttäytymiseen

Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksia, joissa on selvitetty, vaikuttaako konsultointipalveluiden tarjoaminen tilinpäätöstietoja hyväksikäyttävien tahojen tekemiin päätöksiin tai näkemyksiin riippumattomuudesta. Ensiksi keskitytään

sijoittajien näkemyksiin aiheesta, jonka jälkeen siirrytään luotonantajien näkemyksiin riippumattomuudesta.

Monet tutkimukset ovat selvittäneet, vaikuttavatko eri konsultointipalvelut eri tavalla sijoittajien käsityksiin riippumattomuudesta. Quick ja Warming-Rasmussen (2005, 150) tutkivat, eroavatko sijoittajien käsitykset riippumattomuuden vaarantumisesta neljän eri konsultointipalvelun osalta. Tulokset osoittavat, että konsultointipalvelujen tarjoaminen heikentää sijoittajien mielestä riippumattomuutta, palvelujen luonteesta riippumatta. Mauldin (2003, 167–168) tutki myös, vaikuttaako konsultointipalvelun luonne näkemykseen riippumattomuudesta. Hän otti tutkimukseensa mukaan vain kaksi erilaista konsultointipalvelua: ulkoistetun sisäisen tarkastuksen sekä yritysjärjestelyt. Molempien palveluiden tarjoaminen vaikuttaa tulosten mukaan negatiivisesti käsityksiin riippumattomuudesta. Schneider et al. (2006, 171) käsitelivät tutkimuksessaan niiden tutkijoiden tuloksia, joiden mielestä konsultointipalveluiden tarjoaminen ei vaikuta käsityksiin riippumattomuudesta. He raportoivat tutkimuksessaan, että esimerkiksi Jenkins ja Krawczyk (2003) tekemän tutkimuksen mukaan minkään tutkimuksessa mukana olleen konsultointipalvelun tarjoaminen ei vaikuttanut käsityksiin riippumattomuudesta, vaikka tutkimuksessa oli mukana samat kaksi palvelua kuin Mauldin (2003) tutkimuksessa.

Frankel, Johnson ja Nelson (2002) sekä Ashbaugh et al. (2003) tutkivat, miten markkinat reagoivat konsultointipalveluiden tarjoamiseen. Frankel et al. (2003, 100) osoittivat, että osakkeen arvon sekä konsultointipalkkioiden julkistamisen välillä on negatiivinen riippuvuus. Heidän mukaansa konsultointipalkkioiden julkistaminen vaikuttaa negatiivisesti osakkeen arvoon, mikä tarkoittaa näkyvän riippumattomuuden heikentymistä. Ashbaugh et al. (2003, 634) kritisoivat edellä kerrottuja tuloksia. He eivät löytäneet todisteita siitä, että markkinat reagoisivat konsultointipalkkioiden määrään, eli toisin sanoen he eivät löytäneet todisteita riippumattomuuden heikentymisestä.

Luotonantajien suhtautuminen konsultointipalveluiden tarjoamiseen on aiemman tutkimuksen mukaan hieman johdonmukaisempaa sijoittajiin verrattuna. Luotonantajat kokevat yleisesti riippumattomuuden vaarantuvan, jos sama tilintarkastusyhteisö tarjoaa asiakkailleen sekä konsultointi- että

tilintarkastuspalveluita. (Schneider et al. 2006, 177) Esimerkiksi Lowe, Geiger ja Pany (1999, 14) ovat tutkimuksessaan sitä mieltä, että riippumattomuus vaarantuu. Heidän mukaansa lakisääteisen tilintarkastajan tarjotessa asiakkaalleen myös sisäisen tarkastuksen palveluita, lainanantajien käsitys riippumattomuudesta sekä tilinpäätöstietojen luotettavuudesta heikentyy huomattavasti. Tämä johtaa siihen, että luotonantajat eivät ole enää yhtä halukkaita lainaamaan rahaa kyseiselle asiakkaalle.

3.3.4 Vaikutukset tilintarkastajien käsitykseen sekä käyttäytymiseen

Schneider et al. (2006) esittelevät tutkimuksessaan eri tutkijoiden mielipiteitä siitä, vaarantaako konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastajien mielestä tilintarkastuksen riippumattomuuden. Schneider et al. (2006, 185) päättelevät näiden tutkimusten pohjalta, että konsultointipalveluiden tarjoamisella voi olla negatiivinen vaikutus riippumattomuuteen tilintarkastajien näkökulmasta. Tulokset osoittavat kuitenkin, että kaikki palvelut eivät vaaranna riippumattomuutta. Vain tietyt, kuten kirjanpidolliset konsultointipalvelut, voivat vaarantaa riippumattomuutta. Quick ja Warming-Rasmussen (2005, 148) ovat kuitenkin tutkimuksessaan eri mieltä. Heidän tuloksensa osoittavat, että suurin osa tutkimukseen vastanneista tilintarkastajista ei nähnyt minkään konsultointipalvelun vaarantavan tilintarkastuksen riippumattomuutta. Quick ja Warming-Rasmussen tekivät tämän perusteella päätelmän, jonka mukaan tilintarkastuksen mielen riippumattomuus ei ole vaarassa heikentyä, vaikka konsultointipalveluita tilintarkastusasiakkaalle tarjottaisiinkin.

Yleisesti tutkimukset, joilla pyritään selvittämään, vaikuttaako konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastajan käyttäytymiseen eli tilintarkastuksen laatuun, eivät löydä yhteyttä laadun sekä konsultointipalveluiden väliltä. Tutkimusten mukaan tilintarkastajan mielen riippumattomuus ei vaarannu, vaikka tilintarkastusasiakkaalle tarjottaisiinkin konsultointipalveluita. Asare, Cohen ja Trompeter (2005, 513) tutkivat tilintarkastuksen laadun ja konsultointipalveluiden välistä yhteyttä tutkimalla, vaikuttaako mahdollisuus tarjota konsultointipalkkiota tilintarkastusasiakkaiden valintaan. He tutkivat, ottavatko tilintarkastusyhteisöt asiakkaikseen riskisempiä asiakkaita, jos heillä on mahdollisuus tarjota heille hyvin tuottavia konsultointipalveluita. He tulivat siihen tulokseen, että yhteisöt ottivat asiakkaikseen todennäköisemmin vähäriskisiä asiakkaita, eikä mahdollisuudella tarjota

konsultointipalkkiota ollut yhteyttä näihin asiakasvalintapäätöksiin. DeFond, Raghunandan sekä Subramanyam (2002, 1271) päätyivät myös siihen tulokseen, ettei konsultointipalveluilla ole vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. He tarkastelivat, vaikuttaako konsultointipalkkion suuruus tilintarkastajan alttiuteen antaa toiminnan jatkuvuuden vaarantumista koskeva lausunto. Yhteyttä ei löytynyt.

3.3.5 Vaikutukset yritysjohton käsitykseen sekä käyttäytymiseen

Tässä kappaleessa tarkastellaan, miten konsultointipalveluiden tarjoaminen vaikuttaa yritysjohton, eli asiakkaiden, käsitykseen riippumattomuudesta sekä miten konsultointipalveluiden hankkiminen vaikuttaa yritysjohton käyttäytymiseen. Suurin huomio aiemmissa tutkimuksissa on keskittynyt jälkimmäiseen tapaukseen, eli siihen, miten konsultointipalvelut vaikuttavat yritysjohton käyttäytymiseen. Tämän kandidaatin tutkielman aihetta, eli yritysjohton riippumattomuuskäsityksen sekä konsultointipalveluiden välistä suhdetta, on aiemmin tutkittu vähemmän. Quick ja Warming-Rasmussen (2005, 148) ovat kuitenkin harvoja, jotka tätä yhteyttä ovat aiemmin tutkineet. He päätyivät siihen lopputulokseen, etteivät konsultointipalveluiden tarjoaminen ja hankkiminen vaikuta yritysjohton mielestä negatiivisesti tilintarkastuksen riippumattomuuteen. Konsultointipalvelut eivät vaaranna tilintarkastajan objektiivisuutta, joten tilintarkastuksen laatu ei heikkene.

Käsillä olevaa ongelmaa, eli sitä, vaikuttaako konsultointipalveluiden tarjoaminen yritysjohton käyttäytymiseen siten, että mielen riippumattomuus on vaarassa heikentyä, on aiemmin lähestytty tutkimalla tilintarkastajan toimikauden pituuden sekä yritysjohton harjoittaman tuloksen ohjailun välistä yhteyttä (Schneider et al. 2006, 193). Schneider et al. (2006, 195) listaavat tutkimuksessaan tilintarkastajan toimikautta tutkivia tutkimuksia. He muodostavat näiden tutkimusten pohjalta näkemyksen, jonka mukaan toimikauden pituudella sekä konsultointipalveluiden tarjonnalla, yhdessä tarkasteltuna, ei ole yhteyttä riippumattomuuden heikentymiseen. Samaan tulokseen päätyivät myös Wang ja Hay (2013, 241, 258). He tutkivat, ovatko yritykset, jotka hankkivat paljon konsultointipalveluita samalta tilintarkastusyhteisöltä kuin lakisääteisen tilintarkastuksensa, vähemmän halukkaita vaihtamaan tilintarkastusyhteisöään. Tämä haluttomuus saattaa tutkijoiden mukaan johtua siitä, että jos konsultointipalveluiden tarjoaminen asiakkaalle edellyttää myös

lakisääteisen tilintarkastuksen tarjoamista, saattaa tilintarkastusyhteisö joutua myötäilemään asiakkaittensa toiveita tilintarkastusta tehdessään ylläpitääkseen paremmin tuottavaa konsultointipalvelusuhdetta. Täten asiakasyritys ei yhtä todennäköisesti vaihtaisi tilintarkastusfirmaansa, koska heidän tilintarkastajat ovat suostuvaisempia sekä taloudellisesti riippuvaisia heistä. Tämä tilanne heikentäisi tilintarkastuksen riippumattomuutta. Wang ja Hay (2013, 258) eivät kuitenkaan löytäneet yhteyttä tilintarkastajan toimikauden pituuden sekä konsultointipalveluiden väliltä, joten riippumattomuus ei heidän mielestään vaarannu.

Konsultointipalveluiden sekä tuloksen ohjailun välistä yhteyttä on tutkittu paljon. Tuloksen ohjailulla tarkoitetaan tässä yhteydessä laskennallisia keinoja, joiden avulla pyritään saamaan tilinpäätösraportit näyttämään positiivisemmilta kuin ne todellisuudessa olisivat. Frankel et al. (2002, 98–100) löysivät tutkimuksessaan positiivisen yhteyden konsultointipalveluiden sekä tuloksen ohjailun käyttämisen todennäköisyyden väliltä. Heidän mukaansa yritykset, jotka ostavat tilintarkastajaltaan konsultointipalveluita, pyrkivät todennäköisemmin vaikuttamaan tulokseensa kuin yritykset, jotka näitä palveluita tilintarkastajaltaan eivät osta. Ashbaugh et al. (2003, 635) kritisoivat edellä mainittuja tuloksia. He eivät löytäneet yhteyttä konsultointipalveluiden sekä puolueellisten tilinpäätöstietojen väliltä. Samaa mieltä ovat Antle, Gordon, Narayamoorthy ja Zhou (2006, 235). He eivät löytäneet tukea väitteelle, että konsultointipalkkioiden määrä lisäisi poikkeavien jaksotuserien määrää. Poikkeavien jaksotuserien avulla tutkijat pyrkivät mittaamaan tuloksen ohjausta. Antle et al. (2006) olivat päinvastoin sitä mieltä, että konsultointipalkkiot vähentävät poikkeavien jaksotuserien määrää, minkä he luokittelevat konsultointipalveluiden tarjoamista puolustavaksi näkemykseksi. Ruddock et al. (2006, 740) käyttivät tutkimuksessaan tuloksen ohjailun mittarina "laskentatoimen konservatismia". He tutkivat, onko yrityksen maksamien suurien konsultointipalkkioiden sekä konservatismiin alentumisen välillä yhteyttä. Muuttujien välinen yhteys tarkoittaisi, että tilinpäätöstietojen ja näin ollen tilinpäätöksen laatu on heikentynyt. He eivät kuitenkaan löytäneet yhteyttä suurien palkkioiden sekä alentuneen konservatismiin väliltä, joten mielen riippumattomuus ei ollut heidän mielestään vaarantunut eikä konsultointipalveluilla ollut vaikutusta tilintarkastuksen laatuun.

3.4 Yhteenveto

Aiempien tutkimuksien perusteella voidaan havaita, ettei konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle vaikuttaisi vaarantavan tilintarkastajan mielen riippumattomuutta. Samaan päätelmään päätyi tutkimuksessaan myös Francis (2006, 756–757). Francisin mukaan tämä on tuskin yllättävää, sillä tilintarkastajien ammattikunta on käyttänyt todisteiden puutetta hyväkseen argumentoidessaan konsultointipalveluiden tarjoamisen rajoittamista vastaan.

Täytyy kuitenkin muistaa, ettei mielen riippumattomuus riitä, mikäli tilinpäätöstietojen käyttäjät eivät usko tilintarkastajan toimineen objektiivisesti. Monet tutkimukset ovat päätyneet siihen tulokseen, että suuret konsultointipalkkiot vaikuttavat negatiivisesti ulkoisten sidosryhmien käsitykseen riippumattomuudesta sekä tilinpäätöstietojen laadusta. Näin ollen näkyvä riippumattomuus on vaarassa heikentyä. Francis (2006, 757) on sitä mieltä, etteivät tällaiset negatiiviset käsitykset uhkaa vain tilintarkastusyhtiön ja sen asiakkaan ulkoista kuvaa sekä mainetta, vaan konsultointipalveluiden tarjoamisella on myös negatiivisia taloudellisia vaikutuksia tilintarkastusasiakkaalle.

Konsultointipalveluiden sekä tilintarkastuksen riippumattomuuden välisen suhteen vaikutuksia tilintarkastusasiakkaan näkökulmasta on aiemmin tutkittu hyvin vähän. Tästä syystä on hyvin mielenkiintoista selvittää, kuinka riippumattomina sekä luotettavina asiakkaat pitävät tilintarkastajaansa tällä hetkellä, kun on vielä mahdollisuus ostaa konsultointipalveluita lakisääteiseltä tilintarkastajalta. Mielenkiintoista on myös verrata asiakkaiden mielipiteitä sekä käsityksiä kahden muun ryhmän käsityksiin, joita aiemmat tutkimukset ovat suuremmissa määrin käsitelleet. Tämän lisäksi on kiinnostavaa verrata tuloksia tilintarkastusasiakkaiden käsityksistä sekä asiakkaiden käyttäytymisestä keskenään. Aiempien tutkimusten valossa voidaan olettaa, ettei yritysjohton käyttäytyminen osoita riippumattomuuden heikentyneen. Nähtäväksi jää, vastaavatko asiakkaiden käsitykset heidän käyttäytymistään.

4. Empiirinen tutkimus

Tässä luvussa esitellään, miten empiirinen tutkimus toteutettiin. Tämän jälkeen käsitellään tutkimuksessa toteutettuja teemahaastatteluita sekä esitellään tutkimuksen tuloksia. Lopuksi vertaillaan haastatteluiden tuloksia aiempien aihetta tutkineiden tutkimusten tuloksiin. Tutkimuksen tuloksia esitellään teemahaastattelun neljän teeman mukaisessa järjestyksessä. Ensimmäisessä teemassa käsitellään haastateltavien tehtävää yrityksessä sekä tilintarkastusyhteisössä ja roolia suhteessa konsultointipalveluihin. Lisäksi myös kartoitetaan, mitä konsultointipalveluita asiakasyritys tällä hetkellä hankkii, keneltä ja miksi. Toisessa teemassa käsitellään uudistetun tilintarkastussäätelyn vaikutuksia yrityksen ja tilintarkastusyhteisön toimintaan sekä kartoitetaan haastateltavien tietämystä uudistuksesta. Kolmannessa teemassa käydään läpi riippumattomuuden merkitystä, riippumattomuuden nykytasoa sekä uuden säätelyn vaikutuksia riippumattomuuteen. Viimeisessä, eli neljännessä teemassa keskitytään uuden säätelyn ja tilintarkastajan roolin välisen suhteen tarkasteluun. Jokaisen neljän eri teeman keskeisimmät tulokset on koottu yhteen sekä esitetty kappaleessa 4.3 Yhteenveto tuloksista.

4.1 Tutkimuksen kulku

Empiirisen tutkimuksen tekeminen aloitettiin teemahaastattelurunkojen suunnittelulla. Teemahaastattelurungot muotoiltiin teoreettisten pääkäsitteiden, tutkimusongelmien sekä aiempien tutkimusten pohjalta. Haastatteluiden pääteemoiksi valittiin taustatiedot, uudistetun säätelyn vaikutukset toimintaan, riippumattomuuteen sekä tilintarkastajan rooliin. Teemahaastattelurungot löytyvät liitteestä 1 ja 2.

Haastattelurunkojen muodostamisen jälkeen jatkettiin tutkimuksen tekemistä ottamalla yhteyttä kahteen Suomessa toimivaan julkiseen osakeyhtiöön sekä "Big Four" tilintarkastusyhteisöön. Julkiset osakeyhtiöt valittiin tarkastelun kohteeksi siksi, että uuden säätelyn suurimmat muutokset koskivat PIE-yhteisöjä ja "Big Four" tilintarkastusyhteisö valittiin tutkimukseen, koska haluttiin saada myös konsultin näkökulma aiheeseen. Yhteyttä otettiin henkilöihin, jotka olivat vastuussa konsultointipalveluiden valinnasta ja hankinnasta sekä tilintarkastusyhteisössä

konsultointipalveluiden tarjoamisesta. Toinen tilintarkastusasiakkaan haastattelu peruuntui kuitenkin haastateltavan työkiireiden vuoksi, joten sitä ei voitu suorittaa.

4.2 Tutkimuksen tulokset

4.2.1 Taustatiedot

Tutkimukseen osallistuneista haastateltavista haastateltava A työskentelee suomalaisessa julkisessa osakeyhtiössä, joka toimii rakennustoimialalla. Kyseinen julkinen osakeyhtiö on pörssin luokituksen mukaan keskisuuri yritys. Haastateltava A toimii yrityksessään taloushallinnon tehtävissä ja on mukana päättämässä konsultointipalveluiden valinnasta, hankinnasta sekä tilintarkastusyhteisöjen kilpailuttamisesta.

Haastateltava A kertoi yrityksensä tällä hetkellä hankkivan muun muassa veropalveluita, kirjanpidollisia palveluita, yritysjärjestely- sekä siirtohinnoittelupalveluita. Näiden lisäksi hän mainitsi yrityksen hankkivan Ruotsissa toimivan tytäryhtiön talousasioihin liittyviä konsultointipalveluita sekä tilinpäätöksen laatimista koskevia palveluita. Edellä mainitut konsultointipalvelut yritys hankki monelta eri tilintarkastusyhteisöltä, mukaan lukien lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä. Pääsääntönä haastateltava A:n yrityksen konsultointipalveluiden tarjoajan valinnassa on, että kaikki konsultointipalvelut kilpailutetaan. Yrityksen toinen mahdollinen palvelutarjoajan valitsemiskeino kilpailuttamisen sijaan on ostaa palveluita siltä yhteisöltä, joka kokemusten perusteella tarjoaa yrityksen tarpeisiin parhaimman laatuista palveluita. Tällä hetkellä haastateltava A:n yritys pyrkii välttämään konsultointipalveluiden hankkimista lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä, koska ei haluta tilintarkastajan tarkastavan omia jälkiään eikä oman yhteisönsä tekemää konsultointityötä.

Syy, miksi konsultointipalveluita hankitaan ulkopuolisilta palveluntarjoajilta, on haastateltava A:n mukaan se, että yrityksestä ei löydy tarpeeksi omaa osaamista. Tämän lisäksi yksittäisiin tarpeisiin ei ole edes järkevää pitää niin syvää asiantuntemusta omasta takaa. Kustannukset olisivat tässä tapauksessa saavutettuja säästöjä korkeammat. Yrityksen kannalta on kannattavampaa ostaa

palveluita tilintarkastusyhteisöiltä, joilla on mahdollista sekä järkevää ylläpitää yrityksen yksittäisiin tarpeisiin soveltuvaa asiantuntemusta.

Haastateltava B työskentelee "Big Four" tilintarkastusyhteisössä, konsultointipalveluissa asiantuntijana. Hän osallistuu konsultointipalveluiden tuottamiseen, markkinointiin, tarjousprosesseihin sekä palveluihin liittyvään riippumattomuuden tarkastukseen ja asiakashyväksyntään.

4.2.2 Uuden sääntelyn vaikutukset toimintaan

Haastateltavilta kysyttiin ensin, mitä he tietävät uudistuksesta sekä mistä he ovat saaneet tietoa siitä. Tämän jälkeen haastateltavilta kysyttiin, miten uusi sääntely tulee vaikuttamaan heidän toimintaansa. Haastateltava A oli vain otsikkotasolla lukenut, että uusi tilintarkastuksen sääntely on astunut voimaan. Kun häntä pyydettiin tähän kandidaatin tutkielmaan haastateltavaksi, vasta silloin hän hankki enemmän ja syvällisempää tietoa uudistetusta sääntelystä. Yrityksen sisällä ei ollut vielä järjestetty tiedostusta asiasta. Haastateltava B oli seurannut aiheeseen liittyviä yhteisön sisäisiä tiedotteita sekä heille oli järjestetty pienimuotoista koulutusta aiheeseen liittyen. Haastateltava B:n yhteisössä oli myös tiimien sisäisesti keskusteltu, mitä uudistus pitää sisällään ja miten se tulee vaikuttamaan heidän työhönsä.

Uudistuksen tarkoituksiksi haastateltava A vastasi riippumattomuuden ja läpinäkyvyyden kasvattamisen sekä kilpailun lisäämisen konsultointipalvelumarkkinoille. Hänen mukaan uudella sääntelyllä pyritään saamaan lisää kilpailukykyisiä toimijoita konsultointipalvelumarkkinoille, haastamaan "Big Four" tilintarkastusyhteisöjen valta-asemaa. Myös haastateltava B mainitsi uudistuksen tarkoituksiksi tilintarkastusyhteisön riippumattomuuden parantamisen sekä läpinäkyvyyden lisäämisen.

Uusi sääntely saattaa vaikuttaa haastateltava A:n mukaan hänen yrityksensä toimintaan siten, että itse tilintarkastustilanne voi jäykistyä ja muuttua epäselvemmäksi. Haastateltava A epäili, että tulevaisuudessa saattaa olla vaikeaa

vetää raja siihen, mitä eri tahot saavat tilintarkastajien kanssa puhua ja mistä keskustella, ettei toimittaisi vastoin sääntöjä.

Tilintarkastustilanteessa voi olla sellainen tilanne, että on vaikea määritellä, koska mennään sinne harmaalle alueelle. Eli kun tilintarkastajat ovat täällä, he keskustelevat eri tahojen kanssa paljon asioista: mikä riippuu mistäkin ja mistä eri luvut ovat tulleet... Niin tavallaan se (uudistus) voi vaikuttaa siihen, kuinka paljon voidaan puhua. Ettei sitä tulkita tän tiukennetun säännöksen harmaalle alueelle menemistä. (Haastateltava A)

Haastateltava A:n mukaan uutta tilintarkastussäntelyä sovellettaessa tilintarkastustilanteessa voi olla vaikeaa erottaa, milloin on kyse tilintarkastuksen yhteydessä tarjotusta neuvonnasta ja milloin taas on kyse lakisääteiseen tilintarkastukseen nähden itsenäisistä konsultointipalveluista. Tämän lisäksi haastateltava A mainitsi, että yrityksen tulee olla entistä tarkempi siitä, mitä palveluita voidaan lakisääteiseltä tilintarkastajalta ostaa ja mitä ei.

Haastateltava B:n mukaan uusi sääntely tulee vaikuttamaan tilintarkastusyhteisön sekä tilintarkastusasiakkaan toimintaan paljon. Tilintarkastusyhteisössä kiinnitetään tälläkin hetkellä paljon huomiota riippumattomuuden tarkasteluun. Uusi sääntely tuo kuitenkin haastateltava B:n mukaan uusia osa-alueita tarkasteltavaksi. Tilintarkastusyhteisön sisäisiä prosesseja riippumattomuuden varmistamiseksi ja konsultointityön aloittamiseksi tulee muuttaa uutta sääntelyä vastaaviksi. Haastateltava B nosti haastateltava A:n tavoin esille, että tulevaisuudessa tulee olla entistäkin tarkempi siitä, mitä palveluita tilintarkastusyhteisöt saavat tilintarkastusasiakkaille tarjota ja vastaavasti mitä palveluita tilintarkastusasiakkaat saavat yhteisöiltä hankkia. Niiden tilintarkastusasiakkaiden kanssa, jotka tällä hetkellä hankkivat "kiellettyjen palveluiden listaan" kuuluvia palveluita, tilintarkastusyhteisöjen tulee keskustella siitä, haluavatko asiakkaat uutta sääntelyä sovellettaessa hankkia yhteisöltä tilintarkastuspalveluita vai konsultointipalveluita. Näitä keskusteluita tullaan käymään hyvissä ajoin ennen uudistuksen soveltamista.

Ja uskon, että tämä muutos tulee tapahtumaan jo ennen kuin tää sääntelyn muutos tulee virallisesti sovellettavaksi, koska uskon, että asiakkaat tarvitsevat

aikaa palvelutarjoajan vaihtamiseen. Vaihdoista ei voida ihan yhdessä yössä tehdä. (Haastateltava B)

Haastateltava B on sitä mieltä, että asiakkaiden tulisi jo hyvissä ajoin etukäteen tehdä päätöksiä siitä, miten sääntelyä sovellettaessa tullaan toimimaan. Haastateltava B:n mielestä yritysten tulisikin varautua tuleviin muutoksiin mahdollisten ristiriitatilanteiden välttämiseksi. Hän uskoo, että tilintarkastusasiakkaat vaihtavat mieluummin konsultointipalvelun tarjoajaa kuin tilintarkastusyhteisöään, ellei tilintarkastusasiakkaalle sekä tilintarkastusyhteisöllä ole käynnissä jokin merkittävä konsultointiprojekti. Haastateltava B:n mukaan tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastusyhteisöt tulevat sekä menettämään nykyisiä asiakkaitaan että saamaan uusia asiakkaita, jotka siirtyvät toisilta tilintarkastusyhteisöiltä. Muutos voi siis tässä mielessä olla joko positiivinen tai negatiivinen asia tilintarkastusyhteisön kannalta.

Haastateltava A:n mielestä yrityksen kannalta voi olla tulevaisuudessa helpompaa ostaa kaikki konsultointipalvelut muulta palveluntarjoajalta kuin lakisääteiseltä yhteisöltä. Vaihtoehtoisesti tulisi miettiä aina jokaista palvelua hankkiessa, onko kyseinen palvelu "kiellettyjen palveluiden listalla" vai ei. Näin toimimalla voitaisiin hänen mukaansa myös ennaltaehkäistä se, ettei tulisi vahingossakaan väärinkäytöksiä. Haastateltava A:n mukaan sääntelyn muutos ei tule vaikuttamaan yrityksen hankkimien konsultointipalveluiden määrään eikä laatuun. Haastateltava A:n yritys hankkii tälläkin hetkellä hyvin paljon palveluita ulkopuolisilta eikä se näin ollen voi tälläkään hetkellä hyödyntää mahdollisia kustannus- tai informaatioetuja, joihin lakisääteisen tilintarkastusyhteisön suorittamat konsultointipalvelut saattavat johtaa.

Meil on yrityksessä sellasii kirjoittamattomia sääntöjä, jotka ohjaavat paljon käyttämään jo nyt ulkopuolista. Näin ollen se (uusi sääntely) ei tule meihin vaikuttamaan juurikaan, hyvä että paljon mitenkään. (Haastateltava A)

Haastateltava B mainitsi kuitenkin, että uusi sääntely saattaa synnyttää lisäkustannuksia sekä tilintarkastusyhteisöille että -asiakkaille. Asiakkaat saattavat joutua kilpailuttamaan ne konsultointipalvelut, joita ne ovat perinteisesti hankkineet lakisääteiseltä tilintarkastajalta. Tämä voi johtaa lisäkustannuksiin. Lisäksi

tilintarkastusyhteisöjen sekä asiakkaiden tulee varmistaa, ettei konsultointipalveluiden tarjoamiseen synny katkoksia konsultointipalveluiden tarjoajaa vaihdettaessa, mistä saattaa muodostua transitiokustannuksia molemmille osapuolille.

4.2.3 Uuden sääntelyn vaikutukset riippumattomuuteen

Haastateltava A:lta kysyttiin, mitä tilintarkastajan riippumattomuus yrityksen näkökulmasta tarkoittaa tai merkitsee. Tämän lisäksi haastateltavaa pyydettiin kuvailemaan, kuinka luotettavaksi ja riippumattomaksi hän tällä hetkellä luonnehtisi yrityksensä tilintarkastajaa. Haastateltava A:n mukaan riippumattomuus yrityksen näkökulmasta merkitsee riippumattomuutta vaarantavien tilanteiden syntymisen ennaltaehkäisyä.

Mun mielestä ihan omin sanoin kerrottuna se (riippumattomuus) tarkoittaa just sitä, että tilintarkastajilla ei saa olla meidän yhtiöön mitään subjektiivisia intressejä. (Haastateltava A)

Tilintarkastuksen riippumattomuus merkitsee haastateltava A:n mukaan siis sitä, että tilintarkastaja ei saa olla asiakasyrityksessään työsuhteessa tai hyvin läheisessä suhteessa yrityksen johtoon kuuluvan henkilön kanssa, esimerkiksi avioliitossa. Haastateltavan mukaan tilintarkastajan riippumattomuuteen kuuluu myös olennaisesti se, ettei tilintarkastaja saa tarkastaa omaa tai tilintarkastusyhteisönsä tekemää työtä. Riippumattomuuden saattaa vaarantaa myös se, että tilintarkastusyhteisö saa suuren määrän konsultointipalkkioita samalta tilintarkastusasiakkaaltaan. Haastateltava A oli sitä mieltä, että tilintarkastajan halukkuus ilmoittaa oman tilintarkastusyhteisönsä tekemästä virheestä vähentyy, jos asiakkaan yhteisöille maksama konsultointipalkkio on suuri. Tällä hetkellä haastateltava oli sitä mieltä, että heidän tilintarkastaja on luotettava sekä riippumaton. Hän perusteli mielipidettään sillä, että he yrityksessä tälläkin hetkellä ostavat paljon konsultointipalveluita muilta tarjoajilta kuin lakisääteiseltä tilintarkastajalta. Haastateltavan mielestä ei ole epäilystä siitä, että oman työn tarkistaminen tai taloudellinen riippuvuus vaikuttaisi tilintarkastajan objektiivisuuteen. Haastateltavan yritys on siis luonut omalla toiminnallaan

tilintarkastajalle sellaisen toimiympäristön, jossa tilintarkastajan on helpompi toimia riippumattomasti sekä objektiivisesti.

Kuten aiemmin on nostettiin esille, haastateltava A:n yritys on jo ennen tilintarkastuksen sääntelyn uudistamista hankkinut suurimman osan konsultointipalveluistaan muilta palveluntarjoajilta kuin lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä. Sääntelyn uudistuksella ei näin ollen ole kyseisen asiakkaan tapauksessaan paljoakaan vaikutusta kokemuksiin riippumattomuudesta. Mutta haastateltavan mukaansa yrityksille, jotka tällä hetkellä ostavat paljon konsultointipalveluita lakisääteiseltä tilintarkastajaltaan, vaikutuksia tulee syntymään.

Uudistus ei meillä varmaan hirveästi vaikuta -- mutta varmasti niissä yrityksissä, joissa ei ole perinteisesti käytetty niin paljon muita palveluntarjoajia, tulee uudistus ihan varmasti vaikuttamaan. (Haastateltava A)

Asiakkaan haastattelusta nousi esille, että kaikki palvelut eivät näyttäisi vaikuttavan tilintarkastuksen riippumattomuuteen samanasteisesti: joillakin konsultointipalveluilla on negatiivisempi vaikutus koettuun riippumattomuuteen kuin toisilla. Tilintarkastuksen riippumattomuutta heikentävät haastateltava A:n mukaan muun muassa veropalvelut, kirjanpidolliset sekä tilintarkastuksen laatimiseen liittyvät palvelut. Kyseisten palveluiden aiheuttaman uhan vuoksi haastateltavan yritys tälläkin hetkellä hankkii nämä palvelut muulta palveluntarjoajalta kuin lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä. Kaikkien "kiellettyjen palveluiden listaan" kuuluvien palveluiden kieltämisellä ei kuitenkaan haastateltavan mielestä ole välttämättä vaikutusta tilintarkastuksen riippumattomuuteen. Haastattelusta kävi myös ilmi, että konsultointipalveluiden luonteen ohella konsultointipalkkioiden suuruus vaikuttaa haastateltavan mukaan tilintarkastuksen riippumattomuuteen eriasteisesti. Tietyn pisteen yli mentäessä konsultointipalveluiden tarjoamisella on negatiivinen vaikutus koettuun tilintarkastuksen riippumattomuuteen. Tämän pisteen alittava taloudellinen riippuvuus ei haastateltavan mukaan johda riippumattomuuden heikentymiseen. Tämän johdosta yritys on voinut hankkia rajoitetusti konsultointipalveluita myös lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä rikkomatta yrityksen sisäisiä sääntöjä, jotka tähtäävät riippumattomuuden ylläpitämiseen.

4.2.4 Uuden sääntelyn vaikutukset tilintarkastajan rooliin

Haastateltava A:n mielestä tulevaisuudessa on ehkä helpompi ostaa myös "kiellettyjen palveluiden listaan" kuulumattomat palvelut ulkopuoliselta palveluntarjoajalta kuin omalta lakisääteiseltä tilintarkastajalta. Väärinkäytöksen riski ennaltaehkäistään ostamalla kaikki palvelut ulkopuolisilta. Tällä tavoin saatetaan myös tehostaa yrityksen sisäisiä toimintoja, kun ei tarvitse aina palveluita hankittaessa arvuutella, kuuluuko kyseinen palvelu "kiellettyjen palveluiden listaan" vai ei. Toinen vaihtoehto haastateltava A:n mukaan on se, että heidän lakisääteinen tilintarkastusyhteisönsä tekisi heille yksityiskohtaisen listan palveluista, joita on mahdollista vielä sääntelyä sovellettaessa heiltä hankkia. Helpompaa on kuitenkin haastateltavan näkemyksen perusteella ostaa kaikki palvelut ulkopuolisilta. Haastateltava B on myös sitä mieltä, että tilintarkastusyhteisön konsultin rooli tulee kaventumaan enemmän kuin mitä uusi sääntely antaa ymmärtää.

Vaikka haastateltava B ei vielä tiedä, mikä lopullinen lista kielletyistä palveluista ja niihin kuulumattomista palveluista tulee olemaan, hän uskoo, että tilintarkastusyhteisön sisäiset säännökset tulevat mahdollisesti olemaan asetettua lainsäädäntöä tiukemmat. Sisäisten säännösten tiukkuutta haastateltava B perustelee sillä, että maine riippumattomana toimijana on tilintarkastusyhteisöille todella tärkeää. Tämä johtuu haastateltavan mukaan varsinkin menneiden vuosien skandaaleista.

Mutta on mahdollista, että meidän omat sisäiset säännöt palveluiden tarjoamisesta PIE-asiakkaille tulevat olemaan lainsäädäntöä tiukemmat, koska useammassa muussakin asiassa haluamme meidän sisäisten sääntöjen mukaan toimia varovaisemmin kuin mitä lainsäädäntö edellyttää. (Haastateltava B)

4.3 Yhteenveto tuloksista

Tähän kappaleeseen on koottu yhteenveto tuloksista kaikista neljästä eri teemahaastatteluiden teemasta. Tulokset ovat jaoteltu teemoittain neljään taulukkoon, joihin on tiivistetty jokaisen teeman keskeisimmät havainnot.

Taulukko 1. Yhteenveto taustatiedoista

Haastateltava A	Haastateltava B
<ul style="list-style-type: none"> ▶ OYJ ▶ Toimii taloushallinnon tehtävissä ▶ Vastuussa konsultointipalveluiden valinnasta sekä hankinnasta ▶ Tällä hetkellä palveluita hankitaan sekä lakisääteiseltä että muilta tilintarkastusyhteisöiltä 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ "Big Four" ▶ Toimii konsulttina ▶ Vastuussa konsultointipalveluiden tuottamisesta

Taulukossa 1 on kuvattu haastateltavien taustatietoja. OYJ:llä tarkoitetaan julkista osakeyhtiötä. Kyseinen osakeyhtiö toimii Suomessa, rakennustoimialalla. Taulukossa mainitaan, että haastateltava A:n yritys hankkii tällä hetkellä konsultointipalveluita sekä lakisääteiseltä että muilta tilintarkastusyhteisöiltä. Huomionarvoista kuitenkin on, että konsultointipalvelut, jotka haastateltava A:n yrityksen mielestä vaarantavat tilintarkastuksen riippumattomuuden, hankitaan aina muilta palveluntarjoajilta kuin heidän lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltään. "Big Four":lla tarkoitetaan Suomessa toimivaa "Big Four" -tilintarkastusyhteisöä.

Taulukko 2. Yhteenveto vaikutuksista osapuolten toimintaan

Haastateltava A	Haastateltava B
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ei kovinkaan paljon vaikutuksia haastateltavan yrityksen toimintaan ▶ Tulee olla entistäkin tarkempi, mitä palveluita voidaan hankkia ▶ Tilintarkastustilanne saattaa jäykistyä ja muuttua epäselvemmäksi ▶ Ei synnytä lisäkustannuksia ▶ Ei välttämättä osteta mitään konsultointipalveluita lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tulee olemaan paljon vaikutuksia yhteisön sekä asiakkaan toimintaan ▶ Tulee olla entistäkin tarkempi, mitä palveluita voidaan tarjota ▶ Asiakkaiden tulisi hyvissä ajoin etukäteen tehdä uutta sääntelyä koskevat päätökset ▶ Saattaa synnyttää lisäkustannuksia ▶ Ei välttämättä tarjota mitään konsultointipalveluita lakisääteiselle tilintarkastusasiakkaalle

Taulukkoon 2 on kerätty keskeisimmät tulokset uuden tilintarkastussäätelyn vaikutuksista asiakkaan sekä tilintarkastusyhteisön toimintaan. Haastateltava A:n mukaan uudella sääntelyllä ei ole suuria vaikutuksia heidän toimintaansa, koska he

tälläkin hetkellä toimivat suurimmalta osin samalla tavalla kuin mitä uusi sääntely tulee tulevaisuudessa vaatimaan. Haastateltava B taas on sitä mieltä, että uusi sääntely tuo mukanaan paljon muutoksia, joihin osapuolten tulisi jo hyvissä ajoin etukäteen varautua.

Taulukko 3. Yhteenveto vaikutuksista asiakkaan kokemuksiin riippumattomuudesta

	Riippumattomuus tällä hetkellä	Riippumattomuus uutta sääntelyä sovellettaessa
Haastateltava A	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tilintarkastaja on riippumaton sekä luotettava ▶ Tiettyjen konsultointipalveluiden sekä vahvan taloudellisen siteen koettiin kuitenkin vaikuttavan negatiivisesti riippumattomuuteen ▶ Riippumattomuus pyritään säilyttämään asiakasyrityksen sisäisten sääntöjen avulla 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ei suuria vaikutuksia haastateltavan kokemuksiin riippumattomuudesta ▶ Asiakkaiden, jotka ostavat paljon konsultointipalveluita tällä hetkellä lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä, käsitys riippumattomuudesta saattaa muuttua enemmän

Taulukkoon 3 on tiivistetty tulokset kolmannelta teemasta eli tilintarkastuksen riippumattomuuden nykytasosta sekä uuden sääntelyn vaikutuksista asiakkaiden kokemukseen riippumattomuudesta. Tällä hetkellä haastateltava A:n yrityksessä tilintarkastuksen riippumattomuus pyritään varmistamaan sisäisten sääntöjen avulla. Nämä säännöt ohjaavat toimintaa samankaltaisesti kuin mitä uusi tilintarkastuksen sääntely tulee tulevaisuudessa ohjaamaan. Näin ollen uudella sääntelyllä ei ole suuria vaikutuksia haastateltava A:n näkemyksiin riippumattomuudesta. Yrityksillä, jotka eivät tällä hetkellä toimi uuden sääntelyn mukaisesti, saattaa vaikutuksia esiintyä enemmän.

Taulukko 4. Yhteenveto vaikutuksista tilintarkastajan rooliin

Haastateltava A	Haastateltava B
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Toiminnan yksinkertaistaminen sekä riskien ennaltaehkäiseminen tärkeää → Ei välttämättä osteta mitään lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Maine riippumattomana tärkeää → Ei välttämättä tarjota juurikaan palveluita tilintarkastusasiakkaalle

Taulukkoon 4 on koottu keskeisimmät havainnot uuden sääntelyn vaikutuksista tilintarkastajan rooliin. Haastatteluiden perusteella näyttäisi, että tilintarkastajan mahdollisuus toimia sekä tilintarkastajana että konsulttina asiakasyrityksessä tulee kaventumaan enemmän kuin mitä uusi sääntely antaisi olettaa.

4.4 Tulosten vertailu aiempaan tutkimukseen

Uusi tilintarkastuksen sääntely astui voimaan kesäkuussa 2014, mutta sääntelyä sovelletaan vasta kesäkuusta 2016 lähtien. Tästä syystä uudistetun sääntelyn vaikutuksista asiakkaan toimintaan, koettuun riippumattomuuteen sekä tilintarkastajan rooliin ei ole olemassa vielä aiempaa tutkimusta. Haastateltava A:n näkemyksiä tilintarkastajan riippumattomuuden nykytasosta voidaan kuitenkin verrata samasta aiheesta tehtyyn aiempaan tutkimukseen. Haastattelun tulokset osoittavat, että tilintarkastajaa pidetään tällä hetkellä riippumattomana sekä luotettavana. Haastateltava kuitenkin kertoi, että tämä riippumattomuus on saavutettu välttämällä tiettyjen, riippumattomuutta heikentävien palveluiden hankkimista lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä sekä pitämällä taloudellista sidettä asiakkaan ja lakisääteisen tilintarkastusyhteisön välillä mahdollisimman ohuena.

Quick ja Warming-Rasmussenin (2006) tutkimus on yksi harvoista, jossa on tutkittu asiakkaiden kokemuksia riippumattomuudesta. Quick ja Warming-Rasmussenin (2006) mukaan hypoteesi: "konsultointipalveluiden tarjoaminen vaikuttaa negatiivisesti koettuun tilintarkastuksen riippumattomuuteen" hylättiin asiakkaiden osalta. Tässä tutkielmassa tehdyn asiakkaan haastattelun tulos on siis ristiriidassa Quick ja Warming-Rasmussenin tuloksien kanssa. Aiempien tutkimusten perusteella voidaan havaita, ettei konsultointipalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaalle vaikuttaisi vaarantavan tilintarkastajan mielen riippumattomuutta. Yhteyttä on tosin tutkittu pääsääntöisesti tilintarkastajien näkökulmasta. Kuten edellä mainittiin, tietyillä konsultointipalveluilla on haastateltava A:n mukaan heikentävä vaikutus tilintarkastuksen riippumattomuudelle, nimenomaan mielen riippumattomuudelle. Tässä tutkimuksessa toteutetun haastattelun tulokset ovat näin ollen myös ristiriidassa aiempien, tilintarkastajien näkemyksiä käsittelevien, tutkimusten tulosten kanssa. Tarkasteltaessa sijoittajien sekä luotonantajien käsityksiä konsultointipalveluiden sekä tilintarkastuksen riippumattomuuden välisestä

yhteydestä, ovat tämän tutkielman sekä aiempien tutkimusten tulokset yhteneväiset. Useat tutkimukset ovat päätyneet siihen tulokseen, että suuret konsultointipalkkiot vaikuttavat negatiivisesti ulkoisten sidosryhmien käsitykseen riippumattomuudesta.

Aiempi tutkimus osoittaa, että kaikkien kolmen ryhmän mielestä erityyppiset konsultointipalvelut vaikuttavat riippumattomuuteen eriasteisesti. Esimerkiksi Quick ja Warming-Rasmussenin (2006) mukaan tilintarkastusasiakkaat kokevat eri palveluiden vaikuttavan eriasteisesti tilintarkastuksen riippumattomuuteen. Samaa mieltä oli myös haastateltava A. Palvelut, jotka vaikuttavat negatiivisimmin kokemuksiin tilintarkastuksen riippumattomuudesta, eivät kuitenkaan ole johdonmukaisia eri tutkimusten kesken. Aiemmat tutkimukset yleisesti ehdottavat, että tilintarkastusasiakkaan sekä tilintarkastusyhteisön taloudellisen suhteen olennaisuudella voi olla vaikutuksia koetun riippumattomuuden tasoon. Quick ja Warming-Rasmussen (2006, 153) tutkivat, kuinka suuri konsultointipalveluiden osuus saa olla tilintarkastusyhteisön kokonaispalkkiosta tietyltä asiakkaalta, ennen kuin tarkastelussa olevat ryhmät kokivat tilintarkastuksen riippumattomuuden heikentyneen. Tilintarkastajilla tulos oli 67 prosenttia, asiakkailta 35 prosenttia sekä sijoittajilla 25 prosenttia. Tulokset siis osoittavat, että taloudellisen suhteen suuruus vaikuttaa koettuun riippumattomuuteen. Tietyn rajan yli mentäessä konsultointipalveluiden toimittaminen tilintarkastusasiakkaalle vaikuttaa tilintarkastuksen riippumattomuuteen negatiivisesti. Samaa mieltä oli myös haastateltava A.

Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan olettaa, että konsultointipalveluiden hankkiminen lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä ei vaikuta asiakkaiden käyttäytymiseen riippumattomuutta vaarantavalla tavalla. Samaan johtopäätökseen päädyttiin myös tämän tutkielman osalta. Haastateltava A ei yrittänyt käyttää hyväkseen yrityksen sekä lakisääteisen tilintarkastusyhteisön välistä suhdetta. Päinvastoin, haastateltavan yritys pyrki pienentämään suhdetta sekä omalla toiminnallaan luomaan sellaiset olosuhteet, että tilintarkastajan on helpompi toimia riippumattomasti sekä objektiivisesti. On kuitenkin huomion arvoista, että aiempi tutkimus ei ole onnistunut esittämään johdonmukaisia tuloksia tarkastelussa olevien kolmen ryhmän käsityksistä eikä käyttäytymisestä.

5. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli teemahaastatteluiden avulla sekä uuteen tilintarkastussääntelyyn perehtymällä selvittää, millainen on riippumattomuuden tämän hetkinen taso tilintarkastusasiakkaan mielestä, sekä miten tilintarkastuksen sääntelyn muutokset vaikuttavat tilintarkastajan rooliin ja riippumattomuuteen asiakkaan näkökulmasta. Tavoitteeseen pyrittiin pääsemään pääongelman ja siitä johdettujen alaongelmien avulla. Tutkimuksen pääongelman avulla pyrittiin selvittämään, miten uusi tilintarkastusasetus vaikuttaa tilintarkastajan rooliin ja riippumattomuuteen asiakkaan näkökulmasta konsultointipalveluiden osalta. Pääongelma jakaantui neljään alaongelmaan, jotka olivat: mikä on uuden sääntelyn sisältö, mikä on riippumattomuuden nykytaso ja millainen on tilintarkastajan nykyinen rooli, miten uusi sääntely muuttaa tilintarkastajan sekä asiakkaan toimintaa ja miten uusi sääntely vaikuttaa tilintarkastajan rooliin ja riippumattomuuteen suhteessa asiakasyritykseen.

Uuden tilintarkastussääntelyn yksi merkittävimmistä uudistuksista on konsultointipalveluiden tarjoamisen rajoittaminen. Tilintarkastusasetuksessa on yksityiskohtaisesti listattu ne palvelut, joita tilintarkastusasiakas ei saa enää sääntelyä sovellettaessa hankkia lakisääteiseltä tilintarkastajaltaan tai tilintarkastusyhteisöltään. Toinen merkittävä uudistus on "kiellettyjen palveluiden listaan" kuulumattomista konsultointipalveluista saatavan palkkion rajoittaminen. Kyseisistä palveluista saatava palkkio saa olla sääntelyä sovellettaessa maksimissaan 70 prosenttia lakisääteisestä tilintarkastuksesta saatavasta palkkiosta. Tilintarkastusasetusta tulee noudattaa sellaisenaan jokaisessa jäsenmaassa, joten konsultointipalveluiden tarjoamisen rajoittamisella on pakottavia vaikutuksia sekä tilintarkastajan että asiakkaan toimintaan ja tilintarkastusyhteisöjen mahdollisuuteen jatkaa konsulttina asiakasyrityksessä. Uusi sääntely luo sellaiset olosuhteet, joissa tilintarkastajan on helpompi toimia riippumattomasti. Konsultointipalveluiden rajoittaminen auttaa tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä välttämään tilanteita, joissa riippumattomuus on vaarassa heikentyä.

Tällä hetkellä asiakasyrityksessä lakisääteinen tilintarkastusyhteisö tuotti yritykselle lakisääteisten tilintarkastuspalveluiden lisäksi myös konsultointipalveluita. Haastateltava piti tilintarkastajaansa riippumattomana sekä luotettavana konsultointipalveluiden hankkimisesta huolimatta. Huomionarvoista kuitenkin on, että haastateltavan mukaan tietyt konsultointipalvelut, kuten tilinpäätöksen laadintaa koskevat sekä kirjanpidolliset palvelut, ovat uhka tilintarkastuksen riippumattomuudelle. Tämän lisäksi haastateltava koki, että vahva konsultointipalkkioista syntyvä taloudellinen suhde vaarantaa tilintarkastuksen riippumattomuuden. Näiden uhkien takia haastateltavan yritys ei hankkinut edellä mainittuja palveluita lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltään sekä pyrki pitämään taloudellisen suhteen yrityksen ja lakisääteisen tilintarkastusyhteisön välillä mahdollisimman pienenä. Asiakkaan haastattelun tulokset koskien konsultointipalveluiden ja riippumattomuuden välistä yhteyttä vastasivat suurimmalta osin aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten tuloksia.

Uuden asetuksen pakottavan luonteen vuoksi se muuttaa automaattisesti sekä tilintarkastajan että tilintarkastusasiakkaan toimintaa. Sääntelyä sovellettaessa tilintarkastusyhtiö ei saa tarjota tilintarkastusasiakkailleen asetuksessa kiellettyjä konsultointipalveluita eikä tilintarkastusasiakas saa kyseisiä palveluita tilintarkastusyhteisöltään ottaa vastaan. Samaa mieltä olivat myös haastateltavat. Yritysten on sääntelyä sovellettaessa oltava entistäkin tarkempia siitä, millaisia palveluita ne voivat hankkia lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltään. Samoin tilintarkastusyhteisöjen täytyy kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, mitä palveluita tilintarkastusasiakkaille saa tarjota. Uusi sääntely tuo näin ollen mahdollisesti lisää varovaisuutta molempien osapuolten toimintaan. Uusi tiukennettu sääntely saattaa johtaa tilintarkastusasiakkaan mukaan siihen, että vaikka tilintarkastusasiakkailta on mahdollisuus hankkia lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä "kiellettyjen palveluiden listaan" kuulumattomia palveluita, ostetaan myös nämä palvelut ulkopuoliselta palveluntarjoajalta. Tällä tavoin pyritään pienentämään väärinkäytöksen riskiä sekä yksinkertaistamaan asiakkaan omaa toimintaa. Samaan aikaan tilintarkastusyhteisöt saattavat säätää omat sisäiset sääntönsä koskien "kiellettyjen palveluiden listaan" kuulumattomien palveluiden tarjoamista tiukemmiksi kuin mitä kansallinen lainsäädäntö sallisi.

Kuten edellä on mainittu, tilintarkastusasiakas ei saa enää sääntelyä sovellettaessa hankkia "kiellettyjen palveluiden listaan" kuuluvia palveluita lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltään. Jo sääntely itsessään siis muuttaa tilintarkastajan roolia ja kaventaa tilintarkastajan sekä hänen tilintarkastusyhteisönsä mahdollisuuksia toimia konsulttina asiakasyrityksessä. Asiakkaan haastattelun perusteella vaikuttaisi siltä, että uutta tilintarkastussääntelyä sovellettaessa lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä ei osteta enää mitään konsultointipalveluita, vaikka uuden sääntelyn perusteella "kiellettyjen palveluiden listaan" kuulumattomia palveluita voitaisiin lakisääteiseltä tilintarkastusyhteisöltä hankkia. Lisäksi konsultin roolia saattaa kaventaa entisestään EU:n jäsenmaiden mahdollisuus rajoittaa kansallisessa lainsäädännössä "kiellettyjen palveluiden listaan" kuulumattomien palveluiden tarjoamista. Konsultin haastattelusta kävi ilmi, että tilintarkastusyhteisöille maine riippumattomana toimijana on ehdottoman tärkeää. On siis hyvin mahdollista, että tilintarkastusyhteisöjen sisäiset säännökset tulevat olemaan kansallista lainsäädäntöäkin tiukemmat.

Riippumattomuuteen uusi sääntely vaikuttaa siten, että se luo tilintarkastajille sellaiset toimintaolosuhteet, joissa heidän on helpompi toteuttaa heidän pääsääntöistä tehtäväänsä, eli lakisääteistä tilintarkastusta, riippumattomasti sekä objektiivisesti. Asiakkaiden käsitykseen riippumattomuudesta uudistetulla sääntelyllä ei näyttäisi olevan asiakkaan haastattelun mukaan vaikutusta. Haastattelusta kävi ilmi, että tilintarkastajaa pidetään tälläkin hetkellä riippumattomana sekä luotettavana, vaikka konsultointipalveluita hankitaan lakisääteiseltä tilintarkastajalta. Monet asiakkaat ovat haastateltavan mielestä jo ennen uudistusta omalla toiminnallaan luoneet tilintarkastajalle otolliset olosuhteet toimia riippumattomasti sekä objektiivisesti. Asiakkaiden sisäiset säännöt tälläkin hetkellä ohjaavat toimintaa samoin periaattein kuin miten uusi sääntely tulee toimintaa ohjaamaan tulevaisuudessa. Uusi sääntely ei siis käytännössä vaikuta asiakkaan käsityksiin riippumattomuudesta, se vain muuttaa yhtiön kirjoittamattomat säännöt näkyväksi, pakottavaksi sääntelyksi. Yrityksille, joissa ei ole edellä mainitun kaltaisia kirjoittamattomia sääntöjä perinteisesti noudatettu, saattaa sääntelyllä olla suurempi vaikutus.

Tilintarkastajan rooli tulee uudistetun sääntelyn toimesta kokemaan suuria muutoksia. Konsultin haastattelun perusteella sekä uutta sääntelyä tutkimalla

näyttäisi siltä, että tulevaisuudessa tilintarkastusyhteisöillä ei ole kovin suuria mahdollisuuksia tilintarkastusasiakkailleen tarjota konsultointipalveluita. Samoin tilintarkastusasiakkaat eivät todennäköisesti pysty hankkimaan kovinkaan monia palveluita lakisääteiseltä tilintarkastajaltaan. Riippumattomuuden osalta konsultointipalveluiden rajoittamista koskevat muutokset näyttäisivät olevan pienimuotoisempia. Tilintarkastusasiakkaan haastattelun perusteella kokemukset riippumattomuudesta eivät tulevaisuudessa tule suuresti muuttumaan. Tätä päätelmää tukevat myös riippumattomuuden ja konsultointipalveluiden yhteyttä tarkastelleiden aiempien tutkimusten tulokset. Tällä hetkellä asiakkaat eivät koe konsultointipalveluiden tarjoamisen vaikuttavan negatiivisesti koettuun riippumattomuuteen, joten konsultointipalveluiden rajoittamisella tuskin on paljoakaan vaikutuksia tähän kokemukseen. Sama pätee myös tilintarkastajiin. Aiemman tutkimuksen perusteella vain sijoittajat kokivat konsultointipalveluiden vaikuttavan negatiivisesti riippumattomuuteen, joten kyseisen ryhmän käsityksiin uudella tilintarkastuksen sääntelyllä saattaa olla vaikutuksia.

5.1 Tutkielman arviointi

Tutkimusta tehdessä pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta silti tulosten luotettavuus ja pätevyys voivat vaihdella. Tästä syystä tärkeä osa jokaista tutkimusta on tulosten ja tehdyn tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Luotettavuutta voidaan arvioida esimerkiksi tarkastelemalla tutkimuksen reliabiliutta eli toistettavuutta sekä validiutta eli tutkielman pätevyyttä. (Hirsjärvi et al. 2005, 216) Haastattelun reliabiliuteen vaikuttaa haastattelunrunnon lisäksi haastattelijan itse. Tämä lisää haasteita reliabiliuden saavuttamiseen. Haastattelutilanteessa haastattelijan on vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Haastattelijan tuo aina haastattelutilanteeseen oman persoonansa, mikä saattaa vaikuttaa haastateltaviin ja heidän antamiin vastauksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 186) Tämän takia eri haastattelijat saattavat päätyä eri tuloksiin kuin mihin tässä tutkimuksessa päädyttiin. Haastattelutilanteet pyrittiin kuitenkin pitämään mahdollisimman objektiivisina sekä pyrittiin välttämään johdattelevien kysymysten esittämistä.

Uudesta tilintarkastussääntelystä ja sen vaikutuksista ei ole sen ajankohtaisuuden takia vielä tehty aiempia tutkimuksia, joten tämän kandidaatin tutkielman tulosten

yleistettävyyttä ei pystytty arvioimaan vertaamalla niitä muiden tutkimusten tuloksiin. Aiemmat tutkimukset eivät ole myöskään käsitelleet yritysjohton näkemyksiä sekä käsityksiä riippumattomuudesta ja sen vaarantumisesta kovinkaan laajasti, joten tämäkin tuo lisää vaikeuksia tulosten yhtäläisyyksien vertailuun. Tämä kandidaatin tutkielma tuo kuitenkin esille uutta tietoa vähän tutkitusta ilmiöstä ja tutkimuksen tulokset voivat herättää suurempaa mielenkiintoa tutkia uuden tilintarkastussäätelyn vaikutuksia sekä innostaa muita tutkijoita tarkastelemaan tilintarkastuksen riippumattomuuden sekä konsultointipalveluiden suhteen vaikutuksia yritysten näkemyksiin sekä käsityksiin.

5.2 Jatkotutkimusaiheita

Tilintarkastuksen uusi sääntely toi mukanaan monia suuria uudistuksia, joista konsultointipalveluiden tarjoamisen rajoittaminen tilintarkastusasiakkaalle oli vain yksi. Näin ollen on tarvetta tutkia myös muiden uudistusten, kuten rotaatiopakon, vaikutuksia tilintarkastuksen riippumattomuudelle. Pelkkä konsultointipalveluiden tarkastelu ei yksin riitä selvittämään, ovatko EU:n asettamat tavoitteet uudelle sääntelylle täytyneet. Uusi sääntely lisää huomattavasti rajoitteita tilintarkastusmarkkinoille, mikä saattaa heikentää tilintarkastusalan tehokkuutta. EU:n on siis erittäin tärkeää selvittää, onko asetettuihin tavoitteisiin päästy: onko riippumattomuus parantunut ja usko tilinpäätöstietojen luotettavuuteen kasvanut. Jos näin ei ole, tulisi miettiä, onko rajoitteista enemmän haittaa kuin hyötyä.

Tilintarkastusta on yleisesti tutkittu kolmesta eri näkökulmasta: tilinpäätöstietojen käyttäjien, tilintarkastajan sekä asiakkaan näkökulmasta. Tässä kandidaatin tutkielmassa uuden sääntelyn vaikutuksia toimintaan sekä käsityksiin tarkasteltiin vain asiakkaan näkökulmasta. Jotta voitaisiin selvittää uuden sääntelyn kokonaisvaikutukset, tulisi aihetta tutkia myös kahden muun ryhmän osalta. Aihetta olisi myös mielenkiintoista tutkia suuremmissa mittakaavassa. Tämä kandidaatin tutkielma selvittää vain yhden tilintarkastusasiakkaan sekä konsultin mielipiteen uudistetun sääntelyn vaikutuksista. Haastattelujen määrää lisäämällä saataisiin yleistettävämpää tietoa uuden sääntelyn vaikutuksista.

Aihetta olisi myös mielenkiintoista lähestyä kvantitatiivisen menetelmin. Haastattelutilanteissa haastattelijat saattavat vaikuttaa omalla persoonallaan haastateltaviin ja heidän näkemyksiinsä tutkittavasta asiasta, jolloin haastatteluaineiston luotettavuus saattaa heikentyä. Kvantitatiivinen lähestymistapa voisi pienentää tätä riskiä ja tulokset voisivat olla reliaabelimpia. Kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla voitaisiin myös tutkia suurempaa määrää tapauksia kuin kvalitatiivisin menetelmin. Tutkimus voisi käsitellä esimerkiksi kaikkia Suomessa toimivia pörssiyrityksiä. Tilintarkastusasiakkaan haastattelusta kävi ilmi, että osa asiakkaista tälläkin hetkellä toimivat uudistetun sääntelyn kaltaisesti konsultointipalveluiden hankkimisen osalta. Tulevissa tutkimuksissa voitaisiin keskittyä yrityksiin, joissa perinteisesti on ostettu paljon tilintarkastuksen riippumattomuutta mahdollisesti vaarantavia palveluita.

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit:

Aho, T. & Vänskä, H. 1996. Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. 2. uudistettu painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Antle, R., Gordon, E., Narayanamoorthy, G. & Zhou, L. 2006, "The joint determination of audit fees, non-audit fees, and abnormal accruals", *Review of Quantitative Finance and Accounting*, vol. 27, nro. 3, sivut 235-266.

Asare, S., Cohen, J. & Trompeter, G. 2005, "The effect of non-audit services on client risk, acceptance and staffing decisions", *Journal of Accounting and Public Policy*, vol. 24, nro. 6, sivut 489-520.

Ashbaugh, H., LaFond, R. & Mayhew, B.W. 2003, "Do Nonaudit Services Compromise Auditor Independence? Further Evidence", *Accounting Review*, vol. 78, nro. 3, sivut 611-639.

Berg, J.E. 1991, "Discussion of The Impact of MAS on Auditors' Independence: An Experimental Markets Study", *Journal of Accounting Research*, vol. 29, nro. 3, sivut 99-106.

DeFond, M.L., Raghunandan, K. & Subramanyam, K.R. 2002, "Do non-audit service fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions", *Journal of Accounting Research*, vol. 40, nro. 4, sivut 1247-1274.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Fraktman, M. 2014. Tilintarkastuksen sääntelyreformi hyväksyttiin EU-parlamentissa. Balanssi, 2/2014, sivu 5.

Francis, J.R. 2006, "Are Auditors Compromised by Nonaudit Services? Assessing the Evidence ", *Contemporary Accounting Research*, vol. 23, nro. 3, sivut 747-760.

Frankel, R.M., Johnson, M.F. & Nelson, K.K. 2002, "The Relation between Auditors' Fees for Nonaudit Services and Earnings Management", *The Accounting Review*, vol. 77, sivut 71-105.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sarjavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.

Hormsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-J. 2007. Tilintarkastuslaki - kommentaari. Helsinki: WSOYpro.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-J. 2008. Tilintarkastus - Asiakkaan opas. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.

Jeong, S.W., Jung, K. & Lee, S. 2005, "The effect of mandatory auditor assignment and non-audit service on audit fees: Evidence from Korea", *The International Journal of Accounting*, vol. 40, nro. 3, sivut 233-248.

Karttunen, J. & Torniainen, T. 2014. Tilintarkastuksen EU-reformi - mikä muuttuu? *Balanssi*, 3/2014, sivut 15-17.

KHT-yhdistys. 2009. Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Helsinki: KHT-yhdistys.

Lowe, D.J., Geiger, M.A. & Pany, K. 1999, "The Effects of Internal Audit Outsourcing on Perceived External Auditor Independence", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, vol. 18, nro. 2, sivut 7-26.

Mauldin, E.G. 2003, "Improving Auditor Independence – The Principles vs. Standards Debate: Some Evidence About the Effects of Type and Provider of Non-Audit Services on Professional Investors' Judgments", *Research in Accounting Regulation*, vol. 16, nro. 0, sivut 159-169.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp Ky.

Peel, M.J. & O'Donnell, E. 1995, "Board Structure, Corporate Performance and Auditor Independence", *Corporate Governance: An International Review*, vol. 3, nro. 4, sivut 207-217.

Quick, R. & Warming-Rasmussen, B. 2005. "The impact of MAS on perceived auditor independence - some evidence from Denmark". *Accounting Forum*, vol. 29, sivut 137-168.

Ruddock, C., Taylor, S.J. & Taylor, S.L. 2006, "Nonaudit Services and Earnings Conservatism: Is Auditor Independence Impaired?", *Contemporary Accounting Research*, vol. 23, nro. 3, sivut 701-746.

Saarikivi, M-J. 1999. Tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.

Saarikivi, M-J. 2000. Osakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki: WSLT.

Sarja, M. 1999. Tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki: Edita.

Schneider, A., Church, B.K. & Ely, K.M. 2006, "Non-Audit Services and Auditor Independence: A Review of the Literature", *Journal of Accounting Literature*, vol. 25, sivut 169-211.

Simunic, D.A. 1984, "Auditing, Consulting, and Auditor Independence", *Journal of Accounting Research*, vol. 22, nro. 2, sivut 679-702.

Wang, S. W. (Stacey) & Hay, D. 2013, "Auditor Independence in New Zealand: further Evidence on the Role of Non-Audit Services", *Accounting & Management Information Systems / Contabilitate si Informatica de Gestiune*, vol. 12, nro. 2, sivut 235-262.

Zhang, B. & Emanuel, D. 2008, "The provision of non-audit services and earnings conservatism: Do New Zealand auditors compromise their independence?", *Accounting Research Journal*, vol. 21, nro. 2, sivut 195-221.

Verkkolähteet:

European Commission (EC). 2010a. Audit Policy: Lessons from the Crisis. Green Paper. [verkkodokumentti]. viitattu 28.10.2014. saatavilla http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_en.pdf

European Commission (EC). 2010b. Euroopan komissio järjestää julkisen kuulemisen eurooppalaisista tilintarkastusmarkkinoista. [verkkodokumentti]. viitattu 28.10.2014. saatavilla http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1325_fi.htm?locale=en

European Commission (EC). 2010c. European Commission Green Paper on Audit Policy - frequently asked questions. [verkkodokumentti]. viitattu 31.10.2014. saatavilla http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-487_en.htm?locale=en

European Commission (EC). 2011. Summary of Responses. Green Paper. Audit Policy: Lessons from the Crisis. [verkkodokumentti]. viitattu 28.10.2014. saatavilla http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/summary_responses_en.pdf

European Commission (EC). 2014a. Reform of the EU Statutory Audit Market - Frequently Asked Questions. MEMO/14/256. [verkkodokumentti]. viitattu 16.10.2014. saatavilla http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-256_en.htm?locale=en

European Commission (EC). 2014b. Reforming EU audit services to restore investors' confidence. [verkkodokumentti]. viitattu 28.10.2014. saatavilla <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20140331IPR41179/html/Reforming-EU-audit-services-to-restore-investors%27-confidence>

Fédération des Experts Comptables Européens (FEE). 2014. EU Directive on Statutory Audits of Annual and Consolidated Accounts and EU Regulation on Statutory Audit of Public Interest Entities. [verkkodokumentti]. viitattu 17.10.2014. saatavilla http://www.fee.be/images/publications/auditing/Factsheet_Audit_Policy_1404.pdf

KHT-yhdistys. Yhteenveto komissiolle annetuista kannanotoista. [verkkodokumentti]. viitattu 28.10.2014. saatavilla <http://www.khtyhdistys.fi/toiminta/eu-n-komission-tilintarkastusta-koskevat-ehdotukset/komission-lausuntoyhteenveto>

KHT-yhdistys. 2014. EU:n tilintarkastusta koskevat säädökset. [verkkodokumentti]. viitattu 16.10.2014. saatavilla <http://www.khtyhdistys.fi/toiminta/eu-n-komission-tilintarkastusta-koskevat-ehdotukset>

Le Vourc'h, J. & Morand, P. 2011. Study on the effects of the implementation of the acquis on statutory audits of annual and consolidated accounts including the consequences on the audit market. [verkkodokumentti]. viitattu 28.10.2014. saatavilla http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/other/full_study_en.pdf

The International Federation of Accountants (IFAC). 2006. Code of Ethics for Professional Accountants. [verkkodokumentti]. viitattu 17.10.2014. saatavilla <https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/ifac-code-of-ethics-for.pdf>

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM). 2014a. Euroopan Unionin uusi tilintarkastussäätely. [verkkodokumentti]. viitattu 16.10.2014. saatavilla https://www.tem.fi/yrietykset/tilintarkastus/euroopan_unionin_tilintarkastussaatelyn_uudistaminen

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM). 2014b. Tilintarkastus. [verkkodokumentti]. viitattu 7.11.2014. saatavilla <https://www.tem.fi/tilintarkastus>

Virallislähteet

Tilintarkastusasetus 537/2014

LIITTEET

Liite 1 - Teemahaastattelurunko, tilintarkastusasiakas

Taustatiedot

- Mikä on haastateltavan tehtävä yrityksessä
- Mitä tilintarkastuksen konsultointipalveluita yritys on hankkinut ja keneltä, miksi hankittu konsultointipalveluita
- Mikä on haastateltavan rooli tai tehtävä suhteessa konsultointipalveluiden hankintaan

Uudistetun sääntelyn vaikutus toimintaan

- Mitä haastateltava tietää uudistuksesta ja mistä saanut tietoa uudistuksesta
- Mikä haastateltavan mielestä on uudistuksen tarkoitus
- Miten uusi sääntely tulee vaikuttamaan yrityksen toimintaan
- Millä perusteella tilintarkastaja valitaan
- Sääntelyn vaikutukset tilintarkastajan valintaan tulevaisuudessa

Uudistetun sääntelyn vaikutus riippumattomuuteen

- Mitä riippumattomuus yrityksen näkökulmasta tarkoittaa
- Kuinka luotettavana ja riippumattomana tilintarkastajaa pidetään tällä hetkellä haastateltavan näkökulmasta
- Miten uusi sääntely vaikuttaa riippumattomuuteen ja luotettavuuteen haastateltavan näkökulmasta
- Haastateltavan mielipide koskien asetuksessa lueteltujen ”kiellettyjen palveluiden” vaikutuksesta tilintarkastajan riippumattomuuteen

Uudistetun sääntelyn vaikutus tilintarkastajan rooliin

- Mistä tulevaisuudessa hankitaan mahdolliset ”kiellettyjen palveluiden” listaan kuulumattomat konsultointipalvelut, lakisääteiseltä tilintarkastajalta vai muulta palveluntarjoajalta

Liite 2 - Teemahaastattelurunko, tilintarkastusyhteisö

Taustatiedot

- Mikä on haastateltavan tehtävä yrityksessä
- Mikä on haastateltavan rooli tai tehtävä suhteessa konsultointipalveluiden hankintaan

Uudistetun sääntelyn vaikutus toimintaan

- Mitä haastateltava tietää uudistuksesta ja mistä saanut tietoa uudistuksesta
- Mikä haastateltavan mielestä on uudistuksen tarkoitus
- Miten uusi sääntely tulee vaikuttamaan haastateltavan mukaan tilintarkastusyhteisön sekä tilintarkastusasiakkaan toimintaan

Uudistetun sääntelyn vaikutus tilintarkastajan rooliin

- Miten tulevaisuudessa toimitaan mahdollisten ”kiellettyjen palveluiden” listaan kuulumattomia konsultointipalveluiden tarjoamisen kanssa